

**Рівненський державний гуманітарний університет**  
**Художньо-педагогічний факультет**  
**Кафедра культурології і музеєзнавства**

**Прилуцька Олена Іванівна**

**КУЛЬТУРНА СИТУАЦІЯ В РЕГІОНІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ:  
НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОЛЮБАШАНСЬКОЇ  
ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ (РІВНЕНЩИНА)**

**Дипломна робота**

здобувача вищої освіти IV курсу підготовки бакалаврів  
з галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,  
спеціальності 034 «Культурологія»

**Науковий керівник:** доктор культурології, професор  
кафедри культурології і музеєзнавства: **Виткалов С.В.**

**Рецензент:** заступник директора КЗ «Рівненський обласний  
центр народної творчості» Рівненської обласної ради

**Васечко Ф.Ф.**

**Рівне 2020 рік**

## З М І С Т

<b>ВСТУП</b> .....	<b>3</b>
<b>РОЗДІЛ I. КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ</b>	
<b>КРИЗЬ ПРИЗМУ ФАХОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ПОТЕНЦІАЛ, НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ, ПРОБЛЕМИ</b> .....	<b>10</b>
1.1. Культурно-дозвіллева діяльність як наукова проблема .....	<b>10</b>
1.2. Специфіка розгортання культурно-дозвіллевої діяльності в умовах децентралізації: зарубіжний досвід .....	<b>21</b>
<b>Висновки до розділу I</b> .....	<b>26</b>
<b>РОЗДІЛ II. КУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕРЕЖІ</b>	
<b>ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ</b> .....	<b>28</b>
2.1. Сутність і проблемний ряд у системі організації культурної діяльності .....	<b>28</b>
2.2. Потенційні можливості Малолюбашанської об'єднаної територіальної громади у зміні культурної ситуації у районі.....	<b>39</b>
<b>Висновки до розділу II</b> .....	<b>57</b>
<b>ВИСНОВКИ</b> .....	<b>59</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ</b> .....	<b>62</b>
<b>ДОДАТКИ</b> .....	<b>68</b>

## ВСТУП

**Актуальність теми дослідження.** Сучасна суспільно-економічна та політична ситуація в державі може бути визначена як критична, тож і вихід із цієї ситуації має бути достатньо не типовим, тобто таким, що в максимально короткі терміни дасть і максимальний результат. І в цьому зв'язку реформа місцевого самоврядування є тим важелем, який допоможе вирішити безліч питань регіонального рівня, оскільки саме там, у регіонах чи від регіонів залежатиме ефективність вирішення усіх базових проблем, які повною мірою не можуть бути вирішені державою через низку об'єктивних та суб'єктивних чинників.

Держава взяла курс на децентралізацію, що передбачає реформування органів місцевого самоврядування та передачу повноважень вирішувати місцеві проблеми на низовий, базовий рівень, рівень громад – фактично повне переформатування чинної системи управління. Децентралізація, як свідчить низка нормативних документів, це передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Тобто на той рівень, де такі повноваження можна реалізовувати найбільш успішно. Відтепер, приміром, виходячи із згаданих нормативних документів, громади району, області, матимуть у своєму розпорядженні необхідні ресурси для того, щоб самостійно і на належному рівні утримувати дитячі садки і школи, амбулаторії, а також будинки культури та клуби тощо[35]. В свою чергу, буде запроваджено відповідальність органів місцевого самоврядування перед виборцями за ефективність своєї роботи, а перед державою – за законність. Простіше кажучи, повноваження, фінансові ресурси і контроль – три кити, на яких базується ефективна модель місцевого самоврядування. Відтак, децентралізація – це реальний крок до підвищення якості культурного життя мешканців кожного села на території сільської ради.

У той же час, децентралізація стала викликом для багатьох закладів культури, бо перед місцевою владою гостро постали питання – у якому форматі ці заклади мають існувати надалі і які послуги надавати, щоб бути максимально корисними для громади.

Місцеві органи управління культури, з одного боку, отримали повноваження і компетенції щодо самостійного адміністрування сфери культури, а з іншого, повністю залишилися залежними від фінансової і податкової політики держави, яка не завжди враховує культурні особливості кожного регіону. Найбільшою і найважливішою зміною у галузі культури, стала передача закладів культури державної форми власності у комунальну власність сільської ради, на утримання місцевих бюджетів. Однак система формування місцевих бюджетів не зазнала змін і породила негативні наслідки: значне зменшення місцевих видатків на культуру при повній відсутності інших джерел фінансування.

Звертаючись до іноземного, зокрема європейського досвіду можна помітити, що у багатьох країнах одним із завдань органів місцевого самоврядування є організація пошуку позабюджетних джерел фінансування та налагодження співпраці з різноманітними фондами та грантовими програмами. Враховуючи обмеженість бюджетних коштів навіть достатньо спроможних громад в Україні, одним із напрямів діяльності органів місцевого самоврядування та окремих посадових осіб, зокрема й працівників культури, мала б стати робота, спрямована на пошук позабюджетних джерел фінансування та залучення для вирішення питань місцевого значення необхідних коштів.

З усіх можливих позабюджетних джерел фінансування, що можуть спрямовуватися на вирішення суспільно значимих питань у житті сільських та селищних громад, основну увагу зосередимо на особливостях залучення грантових коштів.

Головною особливістю цих коштів, на відміну від позики чи кредиту, є те, що їх не потрібно повертати назад грантодавцю. Це ефективно для

закладів культури, адже власних коштів, як таких, від одержання плати за послуги не вистачає на закупівлю необхідних речей, для діяльності закладів культури. Найпоширенішим інструментом фінансування проєктів є донорські організації, які діють на території України та надають грантову підтримку різним організаціям, зокрема і закладам культури. Гранти – це сукупність фінансових засобів, які безповоротно надаються визначеним некомерційним установам або фізичним особам для реалізації соціального проєкту, благодійної програми, проведення наукових досліджень, навчання або ж підвищення кваліфікації та інших суспільно-корисних цілей з обов'язковим етапом звітування щодо їх використання на визначені цілі[55]. Важливою умовою реалізації грантових коштів є не лише потреба в розумінні специфіки певної проблеми, але і запропоновані варіанти її перспективного вирішення, очікувані результати та обґрунтування потреби в коштах.

Недостатня вивченість проблеми сучасних закладів культури в умовах децентралізації зумовили необхідність розгляду нових тенденцій для розвитку закладів культури клубного типу та їх функціонування в умовах ринкової економіки в одному просторі з ТРЦ.

З іншого боку, саме децентралізація, за умови її успішного здійснення, допоможе стимулювати ініціативу і соціальну активність кожного члена громади, оскільки відтепер внесок кожного стане загальним набутком усього населення цієї, вже нової організаційної структури.

**Мета дослідження.** – виявити становище закладів культури в умовах децентралізації органів державної влади (на прикладі діяльності Малолюбашанської ОТГ) і їх роль у вирішенні питань духовного розвитку місцевого населення.

Реалізація мети роботи передбачає виконання наступних **завдань:**

– виявити та здійснити аналіз фахової літератури та джерельної бази культурно-дозвіллевої діяльності закладів культури клубного типу;

- дослідити стан культурної ситуації у регіоні (на прикладі Малолюбашанської сільської ради);
- окреслити проблемний ряд у системі організації культурної діяльності, з якими зіштовхнулися органи самоврядування при об'єднанні;
- з'ясувати стан роботи закладів культури в сучасних умовах;
- виявити потенційні можливості закладів культури в сучасних умовах децентралізації;
- розкрити вплив децентралізації на діяльність закладів культури регіонального рівня;
- виявити зміни у діяльності закладів культури на рівні Малолюбашанської сільської ради;
- виявити провідні тенденції розгортання культурно-дозвілдової діяльності на прикладі зарубіжного досвіду;
- обґрунтувати необхідність участі представників закладів культури ОТГ у грантових програмах.

**Об'єкт дослідження** – культурно-дозвіллова діяльність у сучасних умовах (на прикладі її розгортання в умовах Малолюбашанської ОТГ).

**Предмет дослідження** – локальні особливості розвитку культури в умовах децентралізації (на прикладі Малолюбашанської сільської ради).

**Методи дослідження:** Методологія дослідження ґрунтується на загальнонаукових методах дослідження, культурологічного, порівняльного та аналітичного аналізу, абстрагуванні наукової та методичної літератури.

Зазначена проблематика має достатньо строкату інформаційну (історіографічну) базу, яку, з метою кращого розгляду, винесено у перший параграф даного дослідження.

**Наукова новизна дослідження** полягає у:

- виявленні сутності культурно-дозвілдової діяльності і її ефективності в умовах невеличких українських містечок та сіл;
- спробі обґрунтування важливості культурно-дозвілдової діяльності в сучасних умовах;

– доведенні ефективності децентралізації органів місцевого самоврядування в регіонах, яка полягає не лише в концентрації фінансової складової, але й активізації організаційно-культурної ініціативи та соціальної активності членів об'єднаних територіальних громад, усвідомлення останніми їх безпосередньої участі у змінах ситуації.

– з'ясуванні важливості розробки грантових програм, які не лише забезпечують ОТГ додатковими коштами, але й розкривають ініціативу місцевого населення, прискорюють формування почуття відповідального за стан справ у громаді.

– співставленні зарубіжного і вітчизняного досвіду організації культурно-дозвілєвої діяльності в сучасних умовах.

**Практичне значення одержаних результатів:** Зібраний, опрацьований і критично осмислений матеріал може використовуватися в системі підвищення кваліфікації працівників культури і освіти, управлінського складу різних рівнів, причетних до реалізації трансформаційних процесів у галузі культури. Він буде корисним і в системі загальноосвітніх шкіл та мережі позашкільної освіти, оскільки дає можливість з'ясувати необхідність концентрації спільних зусиль працівників управлінської ланки в умовах діяльності конкретної ОТГ. Цей матеріал можна використовувати і для системи вищої культурологічної освіти різних рівнів із дисциплін історико-культурологічного спрямування, а також для подальшого наукового пошуку.

**Апробація дослідження здійснювалася** шляхом оприлюднення окремих його результатів на наукових конференціях різних рівнів, семінарах клубних працівників Костопільського району Рівненської області, практичних заняттях із дисциплін історико-культурного спрямування на кафедрі культурології і музеєзнавства, презентаціях тощо, зокрема:

– **Прилуцька О. І.** Проблеми і перспективи розвитку клубу села Тихе Костопільського району Рівненської області. *Програма звітної наукової конференції викладачів і здобувачів вищої освіти кафедри культурології та*

*музеєзнавства за 2017 рік (22–23 берез., 2018 р.) / Укл. : Виткалов В.Г., Виткалов С.В., Костюк Л.К., Машлянка В./Рівне/ РДГУ. 2018. С. 9. [10 с.]*

– **Прилуцька О. І.** Проблеми та перспективи закладів культури Костопільського району. *Програма звітної наукової конференції викладачів і здобувачів вищої освіти кафедри культурології та музеєзнавства за 2018 рік (15–16 трав., 2018 р.) / Укл. : Виткалов В.Г., Виткалов С.В., Костюк Л.К. /Рівне: РДГУ. 2019. С. 9 [10 с.]*

– **Прилуцька О.І.** Культурно-дозвіллева діяльність як наукова проблема у сучасних умовах. *Програма звітної наукової конференції викладачів, співробітників і здобувачів вищої освіти кафедри культурології та музеєзнавства за 2019 рік (14–15 трав., 2020 р.) / Укл. : Виткалов В.Г., Виткалов С.В., Костюк Л.К. Рівне: РДГУ. 2020. С. 63 [133 с.]*

– **Прилуцька О.І.** Гранти як потенційні можливості закладів культури клубного типу. Виступ на семінарському засіданні працівників культури *Протокол засідання Семінару працівників культури (12 лют., 2020 р.). Поточний архів Малолюбашанської ОТГ Костопільського району;*

– **Прилуцька О.І.** Презентація проекту «Встановлення вуличних тренажерів, створення сприятливих умов для фізичної культури та розвиток здорового способу життя громади с. Тихе Малолюбашанської сільської ради» в рамках проведеного практичного заняття безпосередньо на кафедрі культурології та музеєзнавства серед здобувачів вищої освіти І (бакалаврського) рівня спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності». *Протокол проведення практичного засідання від 11 березня 2020 р. Поточний архів кафедри музеєзнавства та культурології. Рівне/ РДГУ; 2020 р.*

– **Прилуцька О.** – здобувач в/о І (бакалаврського) рівня спеціальності 034 «Культурологія» РДГУ Сучасний стан закладів культури в умовах децентралізації місцевого самоврядування. *«Філософія подієвої культури: теорія та практика». всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 26–27.03.2020 р.: програма. Київ: КНУКіМ, 2020. С.14 [16 с.], а також публікації фрагментів даного дослідження у фаховому науко-метричному збірнику кафедри:*



**Прилуцька О.І., Виткалов В.Г.** Потенційні можливості закладів культури в умовах реформи: на прикладі діяльності в Малолюбашанській сільській раді. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Вип. 33 («Культурологія»). Рівне: РДГУ, 2019. С.159–165 [191 с.].

**Структура роботи:** бакалаврська робота складається зі Вступу, **двох Розділів** та чотирьох підрозділів, висновків після кожного розділу, загальних **Висновків, Списку використаної літератури та Додатків.**

**У Вступі** розглядається актуальність теми, здійснено огляд використаної літератури та джерельної бази, визначено мету наукового пошуку, предмет та об'єкт, наукову новизну та практичну значимість і структури дослідження.

**В Основній частині роботи,** що складається з двох розділів, аналізується джерельна (культурологічна) база наукового пошуку, окреслюються потенційні напрямки культурно – дозвіллевої діяльності зазначеної проблематики на прикладі закладів культури Польщі, а також окреслюється та аналізується культурний потенціал: проблеми та потенційні можливості закладів культури регіонального рівня, зокрема на прикладі Малолюбашанської сільської ради.

**У Висновках** підведено загальні підсумки стосовно проведеного дослідження анонсованого у вступі.

**Загальний обсяг дипломної роботи** складає 67 сторінок (без додатків).

**Список використаної літератури та джерел нараховує 62 назви**

## **РОЗДІЛ І. КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНОЇ ФАХОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ : ПОТЕНЦІАЛ ТА НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОБЛЕМИ.**

### **1.1. Культурно-дозвіллева діяльність як наукова проблема**

Культурно – дозвіллева діяльність в усі часи виконувала надзвичайно важливі функції, серед яких освітня, виховна, раціонального проведення вільного часу і ще чимало інших (кожен дослідник цієї сфери вкладав у власний науковий пошуку своє бачення проблеми).

Не змінилося значення цієї діяльності і у сучасних умовах, поза сумнівом, зважаючи на інші потреби населення, обумовлені зміною його ціннісних орієнтацій, матеріально-технічною базою закладів культури, добробутом населення, що знаходиться в межах дії установ клубного типу, значними міграційними процесами, а отже – розширенням його уявлення про роль і значення установ культури та й держави в соціальному просторі.

Зміна напрямів державної політики стимулювала і зміну підходів до численних її складових. І в цьому плані вона торкнулася і мережі закладів культури, які останнім часом опинилися в межах дії реформи місцевого самоврядування, покликаної активізувати регіональний чинник, стимулювати місцеве населення до вирішення власних проблем, залучивши до цього й власну активність.

Тож і інтерес науковців до проблеми існування, форм та методів роботи, місця та ролі закладів культури в умовах децентралізації зумовив окремі теоретичні та прикладні дослідження і привернув увагу фахівців різних галузей науки, створивши належну інформаційну базу для нашого дослідження.

Починаючи цей аналіз, звернемося до відомих праць, підготовлених у різних історичних формаціях, провідний зміст яких торкається акцентованих у даній роботі питань.

На зорі становлення культурології як науки стояв давньогрецький мислитель Аристотель, який одним із перших намагався виявити та дати пояснення, чіткі форми, окреслити шляхи розвитку вільного часу в соціумі. Звісно, він не розглядав «культуру», «культурне середовище» та «тенденції розвитку закладів культури» у теперішньому розумінні цього слова, проте намагався окреслити проблеми тогочасного суспільства, в якому вільний час був достатньо актуальною сферою. Аристотель намагався виявити й найбільш оптимальні шляхи використання вільного часу у життєдіяльності конкретної людини [42].

Натомість Ф. Бекон, закликав людність до саморозвитку та розвитку технічних можливостей, адже у «Новому Органоні» технічний розвиток вважав за гідний приклад майбутнього, у якому знання переважають [9].

Т. Іванова зауважує, що поняття «культура» тісно пов'язане з ментальністю нації та мистецтвом і у своїй праці окреслює їх тісний взаємозв'язок [37].

Питання культурного розвитку населення в будь – якій суспільно – економічній формації завжди лишалося актуальним незалежно від часу та політико-економічних засад. Тож і в нашому випадку цей вид діяльності, а саме – роль закладів і установ, що забезпечують цей розвиток, не втрачає актуальності, позаяк формує необхідні риси сучасника та допомагає державі мати в його особі активного суб'єкта будь-яких суспільних змін.

Окреслене питання ставало предметом наукового пошуку як науковців, що починали власні дослідження ще у минулу добу: М. Аріанський [8], Т. Киселева [39], Ю. Красильников та ін., так і українських, в особі І. Петрової [47], Н. Цимбалюк [59]. Так, Н. Цимбалюк у своїх розвідках намагається окреслити шляхи модернізації культурно-дозвілдової діяльності, що здійснюється типовими закладами культури [59]. Чимало аналогічних досліджень проводять переважно російські науковці не лише у традиційно потужних наукових центрах – Петербурзі і Москві, але й Барнаулі, Орлі, Челябінську, Тюмені тощо, підкреслюючи актуальність цієї проблематики.

Розробляють і розробляли аналогічну проблематику й зарубіжні вчені, зокрема А. Кребер, Л. Кассіерер, К. Леві-Строс будучи переконані в тому, що культура відіграє провідну роль у житті суспільства, забезпечує цілісність та відіграє важливу роль на інші сфери суспільного життя [38], про що більш детально піде мова далі.

Досвід культурно-дозвілєвого обслуговування у закладах культури клубного типу країн Західної Європи та США розглядає та аналізує І. Петрова у своїх наукових пошуках та опублікованих працях. Вона виявляє діяльність потужної індустрії дозвілля, та ґрунтовні наукові дослідження культурно-дозвілєвої діяльності, що проводяться за межами України. Наукові концепції зарубіжних учених визначають клуби як поліфункціональні суб'єкти, метою яких є підвищення духовної якості життя кожного [47].

Серед українських науковців, предметом уваги яких є окреслена проблематика на регіональному рівні, розвиток культури, проблеми та виклики, що стоять перед закладами культури регіонального рівня, зокрема й Рівненщини, варто відзначити проф. кафедри культурології і музеєзнавства РДГУ С. Виткалова. Адже у його різноаспектних розвідках виявляється не лише роль клубу в сучасних умовах, особливості та проблеми його трансформації, але й акцентується увага на необхідності розробки професіограми клубного працівника, без наявності моделі якої неможливо в принципі готувати якісного фахівця для будь-якої галузі і клубної зокрема. Йдеться у цих дослідженнях і про тенденції у тематичному змісті вільного часу сучасної молоді в різних регіонах, беручи за основу Рівненщину та порівнюючи її потенціал із областями Сходу чи Півдня країни, а також ролі інших установ культури (бібліотек, музеїв і їх співпраці з клубом) тощо [16, 17, 18].

У контексті нашого дослідження цікавими є його міркування стосовно ролі сучасного сільського клубу західноукраїнських теренів, зокрема Рівненщини і виявленні його ролі та еволюції під впливом змін у культурній

політиці держави [19]. Адже клубна сфера Західного Полісся функціонує неефективно, зважаючи на сумну статистику: лише 1,25 ставки припадає на сільський клуб сьогодні. Звісно, що з таким кадровим потенціалом не можливо нічого зробити [24].

Автор, аналізуючи та проводячи паралелі між міським та сільським населенням, зауважує що мешканці сіл мають переваги для потужного розвитку своїх територій та потужного розвитку культурно-дозвіллевої діяльності на своїх теренах, а заклади культури клубного типу мають для цього активізувати свою роботу та перевести її у нові форми та видозмінити для задоволення потреб у культурному розвитку своєї громади [23].

Окремі публікації стосовно цієї сфери мають і співробітники зазначеної кафедри: Глушук О.Г., Казначєєва Л.М., Кучина Н.І., підготовлені, як правило, спільно з практиками галузі.

Аналізуючи сучасні наукові публікації, бачимо різноплановість проведених дослідницьких пошуків для вирішення існуючих проблем у культурному середовищі. Це свідчить про певний інтерес до закладів культури клубного типу та розвитку культурного середовища, адже нині вони постають проблемою для суспільства, оскільки у тому форматі, у якому, зазвичай, працювали заклади культури клубного типу надалі працювати не можуть. У той же час для реалізації більш високоякісного культурного продукту необхідний інший культурний ряд, зокрема й матеріально-технічне забезпечення самих закладів культури.

Зазначимо, аналізуючи наявні публікації, що проблема подальшого існування сучасних закладів культури є предметом розгляду не тільки дослідників-культурологів, а й фахівців з соціологічних, економічних, політичних, геополітичних демографічних наук тощо. Це свідчить про те, що це питання досить актуальне та потребує більш детальнішого, міжгалузевого дослідження, оскільки об'єкт впливу – людина – залишається актуальним і надалі.

У цьому зв'язку слід згадати й розвідку Г. Піньковської (науковий співробітник Інституту демографії та соціологічних досліджень), яка у своїй статті «Оцінка сучасного стану розвитку культурного середовища» [47] намагається здійснити оцінку соціально-культурній активності населення регіонів та виявляє процеси культурного середовища на регіональному рівні. При цьому авторка зазначає, що розвиток культури не можливий без підвищення рівня людського капіталу, проте зауважує, що в умовах ринкової економіки відбувся дисбаланс споживання та надання культурних благ та послуг, а сукупний вплив факторів, що забезпечують функціонування закладів культури, визначають розвиток її мережі, обсяги надання послуг, а залишковий принцип виділення коштів на цю сферу не вирішує проблеми розвитку культури в цілому [50].

Проте Г. Піньковська зазначає, що власна фінансова діяльність закладів культури не є джерелом значних надходжень при наданні послуг, тому одним із важливих факторів, за думкою автора, є нарощення власних прибутків через підвищення ступеня оснащення закладів. На жаль, авторка не зазначає, за рахунок чого заклади культури мають наростити матеріально-технічне оснащення. Натомість, вона підкреслює ті зміни, що відбуваються у культурному середовищі країни – з одного боку зміни споживчих потреб, а з іншого – насиченість культурного ринку продуктами масової культури та виділяє основні проблеми для всіх закладів культури державного рівня власності, зокрема: слабка інтегрованість у регіональні соціально-економічні системи; відсутність змістовного порівняльного аналізу діяльності різнотипних закладів; ріст розбалансованості господарських систем культурного середовища та зниження їх взаємозалежності на регіональному рівні [50].

Цікавою для нашого дослідження є й стаття аспіранта НАДУ О. Притуп «Державна політика щодо культурного розвитку регіонів: аналіз дисертаційних досліджень», де автор зазначає, що попри наявність значних зрушень у розробці даного питання, зміни у модернізації регіональної

культурної політики незначні, а проблема дисбалансу культурного розвитку регіонів України лишається недослідженою, а отже і пошук вирішення проблеми лишається без змін [49].

Дослідник зазначає, що деякі автори, зокрема С. Чукут, В. Карпова, Н. Сорокіна, Н. Фесенко, зосереджують свою увагу більше на питаннях державного управління у сфері культури, що свідчить про величезну прірву поміж державним управлінням та базовою мережею закладів культури. А питання культурних процесів, що розглядали Г. Чміль та С. Дрожжина споглядали радше з точки зору філософії, регіональний рівень територіальної організації сфери культури досліджували С. Задворний та Н. Моштаківа тощо. С. Волков розглядав розвиток культури у системі мистецтвознавства, який, проаналізувавши низку аналогічних досліджень зробив висновок, що державна політика на регіональному рівні залежить від питань, пов'язаних із нормативно–правовим, фінансовим та організаційним забезпеченням.

Наукові пошуки автора стосувалися лише окремих питань культурного розвитку, проте він зазначає доцільність продовження такого роду досліджень задля ефективного впровадження нових управлінських підходів щодо державної політики у культурному розвитку регіонів.

Аналізована розвідка дозволяє зробити висновки, що розвиток культурної політики у регіонах носив лише дотичний характер, проте дає змогу розглянути в розрізі ті наукові доробки та напрацювання щодо культурної політики у регіонах.

І. Бенько у статті «Сучасний стан та перспективи розвитку обліку в закладах культури» [10] аналізує суто економічну (фінансову) складову теми, дотичної до проблематики нашого дослідження, акцентує увагу на недостатності фінансування з державного бюджету закладів культури. Автор зауважує, що заклади культури розглядаються як ефективний інструмент, який дає можливість формувати особистість та відповідає інноваційним інтересам економіки [10]. Автор зосереджує увагу на економічній нестабільності, яка не сприяє залученню у розвиток культури приватних

джерел фінансування, а також зазначає необхідність створення умов для розвитку культури в умовах ринкової економіки. Серед приватних джерел фінансування відзначає автор меценатство, спонсорство та державне приватне партнерство. А одним із шляхів вирішення проблеми покращення діяльності установ культури вбачає спільне фінансування конкретних завдань державної політики з інших міністерств та відомств, зокрема для прикладу наводить Велику Британію та Італію, де функції фінансування сфери культури здійснює й Міністерство оборони, що фінансує військові оркестри зокрема. На думку автора, за доцільне є потреба запроваджувати розвиток механізмів фінансування закладів культури на конкурсних засадах, шляхом використання різноманітних грантових програм.

Натомість О. Валевський зазначає, що більшість регіональних закладів культури особливо у сільській місцевості відпрацювали свій ресурс. Автор зазначає, що існування цих закладів цілком залежить від спроможності селищних рад та наводить переконливу статистику щодо руйнування культури у регіонах. Він зауважує, що єдиним стримуючим фактором перед закриттям та перепрофілюванням таких закладів є Закон України «Про культуру», натомість Міністерство культури регулярно отримує звернення регіональних державних адміністрацій щодо виключення того чи іншого закладу з базової мережі [11].

Автор аналізує ЗУ «Про культуру», який дає достатньо «розмиті» норми – з одного боку, місцеве самоврядування зобов'язане фінансово та матеріально підтримувати такі заклади культури, з іншого – є великі обмеження щодо сприяння та розвитку осередків традиційної народної творчості. Він зазначає, що управління даними закладами залишається на розсуд керівництва місцевого самоврядування та відповідних рад і цілком підпорядковується ним і лише від їх ініціативи залежить їх подальше існування. Автор робить висновки про те, що гостра нестача кадрів у галузі культурної політики постає реальною загрозою у гуманітарній безпеці країни в цілому. Таким чином метою реформаторських зусиль державної політики



має стати всебічний розвиток особистості, що сприятиме об'єднанню українського суспільства, а ґрунтовний аналіз має визначити ефективність фінансування та віднайти додаткові можливості для створення фінансових важелів для посилення культурного розвитку громад.

Продовжуючи подальший аналіз фахової літератури, слід згадати й М. Поплавського, який у своїй науковій статті «Проблеми культурної політики в Україні в контексті світового ринку» [51] досліджує проблеми культурної політики України, як процесу державотворення та розвитку культурології як науки. Автор зазначає, що культурна політика залишилися без змін ще з радянських часів, і це суттєво впливає на її розвиток. Він виокремлює величезний потенціал цілісної духовної культури українського народу, який мобілізує суспільство та надає потужний поштовх для розвитку культури України в цілому. Проте, еволюційні зміни політичного бачення місця культури у сучасний період не кращим чином позначилися на розвитку своєї самобутньої культури, а перевели весь спектр культури у запозичення певних елементів культурного досвіду європейських країн.

Така державна політика, на думку автора, стала згубною для культурного процесу в Україні та спонукає до пошуку альтернативних шляхів. Тож ще у жовтні 1994 р. Міністерством культури і мистецтв розглянуто основні положення Конституції в галузі державної політики, що, в свою чергу, зміцнило культурне середовище. Автор зазначає, що Міністерство культури має вузькі повноваження у порівнянні з іншими європейськими країнами.

Важливим чинником для створення сприятливого середовища для розвитку культури, автор вважає присутність міжнародних культурних представництв, які дотично виступають спонсорами для розвитку українських культурних проектів. На думку автора, ефективною є система грантів, принцип програмно-цільового фінансування повноформатного бюджетного фінансування базової інфраструктури, розробка системи кредитування, експериментальна перевірка нових моделей господарювання.

С. Задворний розглядає культуру і мистецтво як індикатор розвитку територіальних громад та ресурс для відновлення активного економічного життя. Проте зауважує, що іноваційно-інвестиційний потенціал практично не задіяний для розвитку культури. Автор зазначає, що для потужного розвитку культурно–мисецької сфери в сучасних умовах необхідне формування креативних кластерів, що допоможе закладам культури подолати кризові явища та підвищити конкурентоспроможність та сформувати геополітичний простір для розвитку [28].

І. В. Петрова. у свої науковій розвідці «Дозвілля як предмет наукових досліджень» зазначає, що практика в Україні перевершила теоретичні наукові пошуки, що свідчить про досить потужну інтегрованість закладів культури у сучасному світі [47]. Авторка, здійснюючи аналіз літератури з даної теми, робить висновки, що культурологічний аспект розглядається авторами різних галузей науки соціологами, психологами, архітекторами, економістами, медиками тощо; виділяє роботу шкіл дозвіллезнавства, які нині функціонують, а їх інтегроване вивчення питань дозвілля пояснюється не тільки науковим інтересом, а й практичними потребами. Проте зазначає, що диференційований підхід розгляду окремих аспектів дозвілля не спроможний вичерпати проблематику наукових досліджень цієї сфери.

Чимало для розвитку наукових досліджень у царині культурного середовища зробила й згадана вже Н. Цимбалюк [59]. Для нашого дослідження вагомим є розгляд наукових досліджень із різних сфер науки, адже це дозволяє виявити повну картину культурних змін у житті громади, людини, як індивіда та життя в цілому. Це також мотивує відстежувати зміни, що відбувалися у житті громад, спираючись на їх позитивний досвід, робити висновки та окреслити нові горизонти для розвитку потенційних можливостей території України в цілому, а зокрема й новостворених громад.

Проаналізувавши сучасні наукові розвідки, бачимо що дослідники лише дотично торкаються питань освоєння грантових коштів. Зважаючи на це маємо окреслити основні причини для того, щоб зосередити на цьому

більш конкрету увагу. Вважаємо за доцільне провести аналіз інтернет – простору та платформ для пошуку потенційних грантодавців.

Інтернет-простір дає змогу простежити наявність широкодоступних та широкоформатних грантових програм й платформ (зокрема платформу «Гурт», на якій зосереджено чимало грантових програм від закордонних організацій), спрямованих на розвиток українського суспільства, а отже і української культури та інноваційних форм роботи з різними категоріями населення, що дають змогу державним закладам культури створити сучасну матеріально-технічну базу для задоволення потреб найвибагливіших потенційних відвідувачів та розширити можливості у цьому сегменті й створити конкурентно-спроможний простір, який би міг на рівних конкурувати з ТРЦ [39] .

Для нашого дослідження варто звернути увагу на платформу Українського культурного фонду, які стимулюють заклади культури на просування інноваційних технологій та моделей, форм та методів роботи для розвитку українського культурного потенціалу, створення якісного культурного продукту.

В цьому контексті варто розглянути і роботу Волинського ресурсного центру спільно з Рівненською обласною держадміністрацією, які працюють більш локально, охоплюючи Рівненську область та стимулюють розвиток культури, спорту, інноваційних програм, туризму тощо уже понад 10 років. Кількість та спектр щорічних заявок дають розуміння того, що практика спонукання до розвитку культурного середовища йде попереду теоретичного аспекту розгляду цього питання, адже огляд наукових публікацій практично не дає жодного результату, а ті науковці, що розглядали дане питання, лише дотично до нього торкалися та зауважували гранти лише як варіативну можливість для розвитку закладів культури.

Одним із важливих чинників для розвитку культури в умовах децентралізації, на нашу думку, є розгалужена мережа грантових програм,

що надаються організаціями-спонсорами. Зважаючи на це, їх варто віднести до **джерельної бази** та розглянути в контексті нашого наукового пошуку.

Ці програми можна поділити на кілька категорій, зокрема на

– Розвиток людського потенціалу та їх творчих здобутків. Для прикладу, наведемо одну з таких програм для творчо обдарованих активних громадян, готових взяти відповідальність за розвиток сільських територій. Зокрема грантова програми «Я майбутнє України» спрямована на розвиток дітей із сільських територій, адже зважаючи на обмеженість можливостей сільських родин, вони найбільш уразлива категорія населення та мають право на повноцінний розвиток своїх творчих та креативних здібностей [54].

– Розвиток культурного продукту на території України. Сюди ж можна віднести грантові програми, мікрогранти та проекти від Українського культурного фонду, спрямовані на розвиток через інноваційний підхід різних сфер культури та туризму, а також закликає до створення культурного продукту у рамках міжнародної співпраці України та Німеччини [55].

– Розвиток матеріально–технічної бази закладів культури, зазвичай, є побічним продуктом даних грантових програм. Спираючись на власний досвід участі у цих програмах, можна зазначити, що без розвитку матеріально–технічної бази створити культурний продукт, чи розвинути творчі здібності неможливо.

Торкаючись питань історіографії, слід акцентувати увагу на значній кількості наукових праць, що здійснюються за межами України. Однак їх автори торкаються в основному фінансового чинника організації культурно-дозвілєвої практики і суттєво вирізняються своєю спрямованістю від подібних вітчизняних досліджень. У цьому плані згадаємо особливості зарубіжних культурно-дозвілєвих систем, у яких дозвілля визначається як: синонім прогресу і лібералізації (Ж. Дюмазедьє, Ж. Проновост, Р. Сю); соціальна цінність, необхідна умова для всебічного розвитку особистості (Н. Андерсен, Т. О'Брайен, М. Дж. Картер, М. К. Мелвін, С. Рей); сенс життя,

загальнолюдська цінність (К. Урден, М. Каплан); можливість для отримання задоволення (Р. Краус, М. Харінгтон) [40].

Теоретико-методологічні аспекти організації дозвілля, співпраці клубів та культурно-дозвіллевих закладів клубного типу з органами влади розкрито у дослідженнях П. А. Уайта, Дж. Л. Кромптона, Р. Лоуса [61], Дж. Торкільдсена [62]

Сучасний стан культурно-дозвіллевої діяльності у клубах зарубіжжя розглядають у працях У. Алеманн, Р. Вейдел, Х. Грошоппом, Х. Дюрстом, С. Есером, К.Л. Зайгентхалером, Р. Зюден, К. Кармел, Й. Штудеманн та ін.

Отже, аналізуючи наукові публікації, бачимо що вони набули особливої актуальності починаючи з середини 90-х років ХХ ст. Актуальність наукових дискурсів зростає в контексті реформування всіх гілок влади. Проте наукові дослідження проблем закладів культури клубного типу часто характеризуються неоднозначністю та суперечливістю суджень, у той же час жоден із авторів не розглядає умови, в яких опинилися базові низові заклади культури у новостворених громадах сучасних українських реалій.

У даній бакалаврській роботі використано й інший масив **джерельної бази**, представленої різноманітними звітами базового клубного закладу, інтерв'ю з відвідувачами клубів та управлінським складом об'єднаної територіальної громади, фрагментами соціологічного дослідження стосовно потреб і запитів сучасних сільських жителів, матеріали яких надають цій роботі певної достовірності і переконливості.

## **1.2. Специфіка розгортання культурно-дозвілдевої діяльності в умовах децентралізації: зарубіжний досвід**

Актуальність розгляду досвіду розвинених країн щодо проведення децентралізації на місцях та переведення закладів культури на інші форми роботи зумовленні кризовою ситуацією у сфері культури в Україні. Отже,

грунтовний порівняльний аналіз роботи закладів культури клубного типу надасть чіткі стратегії для подолання тих викликів, що нині постають перед місцевим самоврядуванням та сільськими закладами культури. Світова практика показує на прикладі, яким чином впливають новітні сучасні практики культурно–дозвіллевої діяльності до формування та організації рентабельної клубної системи.

Якщо брати, для прикладу, Польщу то чітко простежується, що децентралізація пройшла одночасно з управлінськими інноваціями на різних підсистемах суспільства, що призвело останнє до його модернізації. Здобутками стали чітке осмислення того, що має бути присутня максимальна корисність для надання послуг населенню, широко доступність та залучення громадської думки до управлінських рішень [61].

Децентралізація у Польщі здійснювалася у кілька етапів – створення гмін та створення повітів і воєводств. Звісно, через кілька років після проведених реформ громади стали менш спроможні, однак важливим чинником є те, настільки громади акумулювали свої потенційні можливості та реконструювали свою матеріально-технічну базу, інфраструктуру тощо.

Децентралізація Польщі базується на самосвідомості громадян, які відповідають за свої території, майно, інфраструктуру та ін.. Якщо вони не можуть вирішити «свої» питання – за це береться гміна. Якщо і гміна не має можливості вирішити питання, – за нього береться воєводство, а за воєводством – Уряд.

Під час децентралізації своїх територій поляки виділили чотири основні складові стратегії розвитку гміни, а саме:

- **Доступність.** Це означає, що має бути розвинена транспортна та інформаційна сфера, які дають поштовх для розвитку туризму й інвестицій;
- **Культура та освіта.** Головне в цьому питанні не тільки дозвіллева діяльність, а й культура ведення підприємництва, розвиток якого передбачає проведення фестивалів, які поєднують у собі різні сфери діяльності та сприяють підвищенню самосвідомості жителів громад(гмін).

- **Підприємництво**, що розвивається незалежно від політичної ситуації.
- **Ефективне управління**. Сюди ж можна зарахувати й надання якісних адміністративних послуг, залучення інвестицій, впровадження інноваційних методів роботи.

Отже, власниками закладів культури Польщі є місцеве самоврядування, а Міністерство культури окреслює лише стандарти та можливі вектори розвитку, а наповнення, форми та зміст культурно-дозвілдової діяльності та інші трансформаційні процеси лежать на плечах місцевого самоврядування та керівників закладів культури [62].

Техніко–технологічний розвиток суспільства за останні роки викликає швидкі зміни у довкіллі людини, а також стимулює зміни культурно-дозвілдової діяльності, оскільки розширює горизонти можливостей щодо задоволення конкретних потреб. Особливо цікавим є для нас досвід країн Східної та Центральної Європи, адже з ними маємо міцний пострадянський зв'язок, комуністичне минуле, проте різні шляхи розвитку та становлення. Незважаючи на спільні риси, чітко простежуються позитивні зміни, що відбуваються у культурно-дозвілловому середовищі і їх стабільний розвиток.

Тож і в європейських країнах подібна проблематика є предметом наукового осмислення. Чимало науковців займалися проблематикою дозвілля у країнах Європи, зокрема К. Денека, А. Камінський, С.Ковальський, А. Кроліковський та ін. [42].

Характеризуючи загальні напрями змін у культурно-дозвілловій діяльності, можна виокремити основне, а саме: відбувся відхід від керованого виховання до стратегії так званої «виховної анімації», для якої характерні добровільність, широко доступність та вибір ціннісних уподобань і максимальне сприяння їх реалізації.

Водночас у суспільстві Польщі і низки інших країн зросла орієнтація на індивідуалістичні цінності, в той же час зменшилася орієнтація колективістських цінностей. Проте традиційні цінності залишилися незмінні та залишаються на досить високому рівні у порівнянні зі Словаччиною,

Угорщиною та Чехією, де процвітають пост матеріалістичні, матеріалістичні та світсько–раціоналістичні відповідно. І все ж зміни, що відбулися у цій сфері, можна звести до декількох напрямів, а саме:

- Виникли нові форми та види дозвілля;
- Зазнали значних змін і заклади культури Польщі;
- Зміни відбулися і в організації дозвіллевої діяльності;
- Значно посилилося значення маркетингу та менеджменту;

Відтак, до прикладу, вільний час поляків став «широким» полем для підприємницької діяльності.

У Польщі виникла потреба змін і самої організації дозвілля та системи підготовки фахівців для цієї сфери. Вони були втілені ужиття у вигляді демонополізації сфери дозвілля, а питання організації дозвілля передано владою до місцевого самоврядування. Відбулася ліквідація старого типу клубів та центрів дозвілля, що надало змогу розвинути центри дозвілля, зорієнтовані на потреби різних груп і верств населення, урахувавши їх запити. Варто відзначити й виникнення низки громадських організацій та об'єднань, спрямованих на дозвіллеву діяльність із різновіковими та іншими верствами населення країни [42].

При цьому значно зросла роль просвітницької діяльності «суспільних педагогів», чия робота спрямована на синтез дозвілля та освіти і спрямована на обслуговування різних категорій населення [42].

Особливий інтерес у цьому зв'язку викликають дозвіллеві практики закладів культури, покликані для задоволення потреб у дозвіллі людей похилого віку. Посилена увага до цієї категорії населення зумовлена:

- збільшенням чисельності цієї категорії;
- збільшенням вільного часу у представників цієї категорії;
- дбайливим ставленням до людей цієї категорії.

Крім цього, і це потрібно відзначити окремо, усі заходи дозвіллевої діяльності спрямовані на задоволення міжособистісного спілкування.



За рахунок ціннісної орієнтації молодіжного суспільства відбулося посилення «матеріалістичної складової», що є впливом загальноєвропейського суспільного життя та, в той же час, спостерігається зворотній процес – якість життя переважає. Усе це має певний вплив на форми дозвілля, викликаючи їх видозміни з урахуванням різних чинників, зокрема, комп'ютеризацію суспільства і всіх суспільних процесів. А система грантів, зорієнтованих на молодіжне суспільство, спрямована на активацію загальнолюдських суспільних рис, дозволяє залучити молодь до громадського життя. Для прикладу, жителі Любліна залучені до написання грантових програм та стратегії міста, завдяки чому місто скоротило свої витрати на послуги консалтингових компаній та використало їх на інші суспільно-корисні потреби міста [26].

Польська культура тісно пов'язана з традиціями та релігією, адже польське суспільство надзвичайно шанує встановлені костелом свята, радіє національним урочистостям та з повагою ставиться до цінностей нематеріальної культури. Головними святами є, як відомо, Різдво, Новий рік та Великдень.

Польська культура має схожість з іншими європейськими країнами, проте в той же час збереглися й справжні індивідуальні моменти. Щорічно в країні проводять цікаві ярмарки, виставки, народні гуляння, які за своєю структурою колоритні та яскраві. Зокрема, це фестиваль «Курпевське весілля», Ягелонський ярмарок у Любліні, фольклорний фестиваль «Дні Кашубської культури» тощо.

У багатьох розвинених країнах зусилля органів місцевого самоврядування спрямовані на пошук позабюджетних джерел фінансування, незважаючи на досить потужне матеріально–технічне забезпечення закладів культури, фінансове державне забезпечення та розвинені форми й методи роботи останніх. Проте, незважаючи на все жителі громад можуть залучаються до створення позитивного іміджу громад, складають проекти та втілюють їх у життя. Структура проектів, спрямованих на розвиток культури

та суспільства, різна: від інвестиційних до культурно-дозвіллевих. Зокрема, для прикладу, наведемо кілька втілених проектів польських гмін:

*Гміна Блонє* залучає грантові кошти на розвиток інфраструктури, зокрема і соціальної. Яскравим прикладом є парк Байка, що став місцем для активного дозвілля, розваг та тренувань.

*Представники гміни Мицонув* залучили грантові кошти для будівництва аквапаркового комплексу – найбільшого у Європі.

*Гміна Лешноволя* має потужну шкільну інфраструктуру з надійно оснащеним спортивним комплексом.

*Нижньосілезьке воєводство* за рахунок втілення грантових програм перетворилося з депресивного регіону на регіон із високорозвиненою промисловістю, соціальною та туристичною інфраструктурою [12].

### **Висновки після Розділу I.**

Отже, аналіз історіографічної та джерельної бази дослідження виявив посилення активності наукових пошуків в окресленій сфері від початку 90 х років ХХ ст. Вивчення поняття культури обговорювалося з різних точок зору та з погляду різних наук. Значну увагу науковці приділяли розвитку культурно–дозвіллевої діяльності закладів клубного типу. Адже радянський стереотип відійшов у минуле, а шляхи розв’язання форм та методів роботи, за якими мають працювати заклади культури, не знайденно й сьогодні, тому відповідно пошуки шляхів розвитку триватимуть.

Чимало проблем постає перед органами місцевого самоврядування, зокрема й стосовно змін у культурній політиці, що залишилися без змін ще з радянських часів і її фактична відсутність суттєво впливає на розвиток соціуму. Одним із важливих, на нашу думку, шляхів розвитку для клубів, як осередків культури, є залучення позабюджетних коштів, зокрема грантів, мікрогрантів та грантових програм, що дозволить зміцнити матеріально–технічну базу та розширити можливості закладів культури клубного типу, в

чому встигли переконатися наші західні сусіди, зокрема поляки, у яких теж пройшла реформа децентралізації.

Зокрема, звернувши увагу на експеримент із децентралізації у Польщі, виявлено потужний поштовх для розвитку усіх сфер господарювання, в тому числі і закладів культури, які перейшли на новий рівень та розширили спектр послуг, які дають змогу населенню акумулювати свій культурний потенціал. Цьому сприяла й система грантування, яка виявилася досить ефективною стосовно залучення громадян до участі їх написання.

## РОЗДІЛ II. КУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ.

### 2.1. Сутність та проблемний ряд системи організації культурної діяльності

Для розкриття окресленої теми цілком доречним є розглянути загальний стан культурної сфери предмету нашого дослідження.

Нині в Малолюбашанській сільській раді функціонує 24 культурно-освітніх закладів, зокрема понад 10 клубних закладів, 7 бібліотек та 7 музеїв, створених на базі клубів та бібліотек; їх роботу забезпечує 19 працівників.

Заклади культури Малолюбашанської сільської ради мають свою структуру та підпорядковуються Конституції України [1], Цивільним та Господарським кодексами України [2], функціонують згідно із Законом України «Про культуру» [29], нормативно-правовими актами Міністерства культури України [3], рішень Малолюбашанської сільської ради [4], Статуту [5] клубу та іншим правовим документам обласної й районної державних адміністрацій щодо розвитку сфери культури та туризму. Заклади культури, що стали предметом наукового аналізу, є комунальними закладами Малолюбашанської сільської ради, мають бюджетні та спеціальні рахунки у органах Державного казначейства. Основоположними документами для закладів культури Малолюбашанської ОТГ, як і для всіх інших установ і організацій клубного типу, є:

– Положення або Статут [5], що визначає основні завдання, функції, напрями діяльності тощо,

– Посадові обов'язки працівників [6], які є постійнодіючими і змінюються лише при внесенні значних кардинальних змін в організаційну або змістовну діяльність закладу чи працівника.

До об'єднання ця структурна ланка культури була розподілена поміж трьома сільськими радами Малолюбашанською, Мирненською та Мащанською і, відповідно, розвивалася нерівномірно. Звісно, це залежало від

багатьох чинників, зокрема й фінансової спроможності самих сільських рад. За роки перебудови і початку становлення новітнього етапу розвитку України реорганізація торкнулася багатьох галузей економічного і суспільного життя, у тому числі й культурного [13].

Із метою поліпшення культурно-просвітницької роботи на селі у різних регіонах України застосовують різноманітні моделі функціонування закладів культури, утім цей досвід сьогодні достатньо строкатий; він не має сталого і глибокого аналізу, а відтак потребує свого вивчення і подальшого прогнозування його розгортання. Потребує своєї уваги й Малолюбашанська сільська рада.

Загальним зауваженням може слугувати наступне. Останні декілька років суттєво змінили ставлення українців до себе, своєї історії, мови, культури, мистецтва та традицій. І це засвідчують чи підтверджують результати численних опитувань, інтерв'ю та інших форм отримання інформації від місцевого населення.

Те, що колись здавалося дивним чи поєднувалося б із політичністю та націоналізмом нині асоціюється з буденністю. Все частіше у виховних заходах, театралізованих святах клубні працівники Малолюбашанської сільської ради повертаються до витоків своєї культури, регіональних особливостей, культурних традицій, відтворюють давні обряди, збирають та переспівують пісні.

До об'єднання до єдиної громади Малолюбашанська сільська рада складалася із 3-х селищних рад Мащанської, Мирненської та Малолюбашанської; остання мала досить потужний вектор розвитку, застосовувала різні напрацювання в соціально-економічній сфері, зокрема й залучала до розвитку своїх територій грантові програми [13].

2018 рік став роком становлення та перетворення для жителів громади. Чимало змін відбулося, не лише у соціально-економічній сфері а й у культурно–дозвіллєвій. Для прикладу розгляньмо, з якими викликами зіштовхнулися органи місцевого самоврядування, зокрема й викликами,

пов'язаними із закладами культури клубного типу, що діють на теренах громади.

Тривалий час сільські депутати та сільський голова Мирненської сільської ради плідно працювали над тим, щоб налагодити належні життєві умови для жителів сіл, що входили до громади. Таким чином було проведено газифікацію будинків, освітлення вулиць, очищення територій від незаконних сміттєзвалищ, а також проводилося вимошування доріг.

Тим часом на другий план відійшов культурно-духовний розвиток молодого покоління [29]. Діток було мало, тому особливої ваги цьому ніхто не приділяв. Та часи змінилися. Народжуваність зросла. Тож виникла необхідність створення місця відпочинку для дітей та молоді на території клубу. За громадської ініціативи створений дитячий майданчик, футбольне поле та тренажерний майданчик [29]. Оснащений імпровізованими тренажерами біля клубу с. Тихе, так як клуби є тими осередками культури та дозвілля, які чимало років функціонували на селі.

Депутатський корпус також не лишився байдужим до проблем села та за власний рахунок придбав і встановив дитячу гірку, інші пристрої для відпочинку. А з використаних шин зробили клумби і висадили квіти.

Сьогодні, незважаючи на нестабільну культурну ситуацію, мережа клубних закладів є найбільшою в системі культури в Україні. Крім того, усі ці заклади перебувають у комунальній власності органів місцевого самоврядування та є основними осередками, що пропонують культурні послуги на селі, в районних центрах та невеликих містах України, тобто в тих місцевостях, де відсутня альтернатива отримання культурних послуг з інших джерел [24].

Якщо врахувати, що дані незалежного опитування населення України, проведеного Центром соціальних досліджень «Софія» на замовлення Національного інституту стратегічних досліджень саме сільське населення України найбільш гостро відчуває брак культурних послуг та продуктів. Сьогодні населення великих міст та сіл опинилися у різних умовах стосовно

задоволенню культурних потреб, що зумовлено диференціацією відповідної інфраструктури. Так для прикладу, мешканці міст мають можливість частіше відвідувати культурні заходи, ніж мешканці сіл. Крім наявної істотної диференціації (розриву) доступу до культурних благ окремих соціальних груп населення України, негативним фактором також є погіршення інфраструктури культурних закладів на селі, транспортного сполучення між селом і районом, селом і містом або районом і обласним центром. Проблемою для мешканців сіл, районів та малих міст також стало придбання нових книжок чи відвідання кінотеатру через занепад мереж книгарень і кінофікації [25].

Якщо брати до уваги місцевість Малолюбашанської сільської ради, то жодного кінотеатру чи книгарні на цій території не має вже понад 20 років [14].

Зокрема, на території сучасної Малолюбашанської сільської ради за останніх 20 років відбулося реформування бібліотек і їх кількість суттєво скоротилася. Залишилися бібліотеки, що функціонують при школах, а віддалені села, які не мають шкіл на своїй території, відповідно, позбавленні можливості знайомитися з сучасними книго новинками [29].

Натомість, у зв'язку з процесами інтеграції та глобалізації в Україні з початку XXI століття почали з'являтися нові види публічних просторів – торговельно-розважальні центри (ТРЦ), які сьогодні стають одним із найпопулярніших видів (чи місць) спілкування. За рахунок зручного розташування, багатофункціональності, компактності і насиченості різноманітними послугами та розвагами, ТРЦ приваблюють потоки відвідувачів, забезпечуючи собі гарантію подальшого існування. Такі центри все більше з'являються і у маленьких містечках, адже саме там вони отримують чималу аудиторію з ближніх сіл [45].

Враховуючи, що будівництво таких закладів є порівняно новою практикою для України, тож їх вплив на трансформацію публічних просторів займає вагоме місце у житті населення. Тому це є важливим елементом для

вивчення проблемних аспектів і в діяльності закладів культури. Адже безкінечні фінансові можливості ТРЦ у порівнянні з обмеженим бюджетом сільських закладів культури створює величезну прірву у культурному просторі регіону.

Досить стійкі моделі центру дозвілля та відпочинку, визначені у вітчизняній практиці протягом ХХ століття (клуб, будинок культури, палац культури, культурний центр), не отримали свого подальшого розвитку. Почали виникати інші форми закладів дозвілля: тематичні розважальні комплекси, тематичні парки, аквапарки, тематичні бари і ресторани та сімейні розважальні центри. Наведені вище заклади дозвілля виникли з комунікаційно–рекреаційного простору громадських та торгових комплексів. Такі простори об'єднували підприємства та заклади у цілісну архітектурно–просторову систему та стали функціонально–планувальною основою громадських і торгових комплексів. Інформаційно-розподільчий простір об'єднав функціональні зони громадських будівель та торгових комплексів. Зони короткочасного перебування дітей, зона відпочинку та розваг та видовищна зона стали домінуючими у великих торгових та громадських комплексах[46] і трансформувалися в самостійні великі розважальні центри для дітей та підлітків. Де б не були пішохідні потоки, вони завжди будуть утворювати навколо себе зони обслуговування та відпочинку, які потім об'єднуються і отримують свій подальший розвиток як багатofункціональні комплекси [43].

Ще один чинник, що впливає на формування дитячих розважальних закладів полягає в тому, що для проектування даних закладів сьогодні немає жодних норм та розробок у містобудівній та архітектурно-планувальній організації[46], чого, в свою чергу, не скажеш про типові заклади культури на території громади [40].

Водночас, поряд із проблемою доступу до якісних культурних послуг, існує інша, а саме якості самих культурних послуг і продукту та їх конкурентоздатності. Це зумовлено, в першу чергу, низьким рівнем мотивації



працівників культури, існуванням у їх свідомості старих уявлень про культуру, а також відсутністю необхідних знань і навичок із сучасних технологій і практик. Особливо гостро проблема якості культурних послуг постає у сільській місцевості, де з кожним роком погіршується технічний стан закладів культури, зокрема клубних установ, а самі послуги з точки зору населення є одноманітними [44, 45]. Звісно, технічний стан не дозволяє їм на одному рівні конкурувати з ТРЦ.

Реалізований Інститутом соціокультурного менеджменту (м. Кіровоград) за підтримки Міністерства культури України «Спільний шлях у майбутнє» підтвердив потребу територіальних громад, особливо з сільської місцевості та на районному рівні, запровадження суттєвих перетворень щодо функціонування клубних закладів. Зростаюча потреба громадян в якісних соціально-культурних послугах зумовлює необхідність пошуку інноваційних моделей і форм функціонування закладів культури, зорієнтованих, у першу чергу, на громаду.

Слід зазначити, що майже усі проведені за останні роки дослідження фіксують неефективність діяльності закладів культури, зокрема клубних установ, і в першу чергу із задоволення культурних потреб громадян, а також низький рівень самих послуг та низьку якість культурних продуктів. А якщо брати до уваги Рівненщину, то можна виявити відсутність масштабних досліджень діяльності закладів культури, натомість проводилися локальні та незначні за своєю сутністю.

Тож, підсумовуючи слід визначити такі *проблеми, що існують у соціокультурному середовищі села:*

– проблема у наявності на місцях інфраструктури, що забезпечує доступ до культурних благ. (до прикладу, на території Малолубашанської сільської ради музеї відсутні у 9 селах [29]. Лише у Мирному, Борщівці та Малій Любаші є кімнати-музеї народної культури. Жодного театру, кінотеатру чи книгарні на території громади також немає, хоча ще на початку новітньої доби у кожному селі громади функціонували кінотеатри і попит на

цю культурну послугу був великий. Застаріле обладнання та постійні витрати на ремонтні роботи, а також зменшення виходу якісних фільмів, які б забезпечували культурні потреби населення, «зробили» свою справу. Концертних та виставкових зал також не передбачено, а подекуди бібліотек або клубів також немає на території сіл. Нині існуючий незадовільний стан наявних закладів культури, в першу чергу, клубних закладів сприяють поглибленню кризового стану сучасної культури на території громади;

– низький рівень якості культурних послуг та культурних продуктів, зокрема відсутність розмаїття культурних і творчо–розвиваючих практик для населення [29]. Звісно, з поруч існуючими комерційними закладами культури, ТРЦ та їх креативному підході до задоволення потреб у культурному просторі, синтезі приємного та корисного сільським клубам з одноманітною концертною програмою важко конкурувати. Створення культурного продукту молодим поколінням педагогів – організаторів та працівниками закладів культури сприймається з непорозумінням працівників із досить вагогим досвідом роботи;

– недоступність високоякісного (дорогого) культурного продукту для населення сіл, які в більшості випадків належать до найменш заможної соціальної категорії [29]. А населення Малолюбашанської громади якраз і належить до найменш соціально захищеної верстви населення, оскільки більша половина населення живе за межею бідності. Адже сучасна криза негативно вплинула на можливості кожної сільської родини, а фінансова криза 2008–2011 років, ще більше поглибила цю ситуацію. Більшість жителів для забезпечення життєздатності своєї родини змушені шукати заробітку за кордоном;

– незначний рівень інноваційної складової у діяльності клубних закладів, наявність шаблонних практик, зокрема організації культурно–масових та дозвільних заходів, що не відповідають потребам громади. Більшість працівників культури не заглиблюється у сучасний стан потреб та запитів жителів громади [29]. Зокрема, на території Малолюбашанської

сільської ради є працівники закладів культури, які не вміють користуватися інтернетом. Вводити у свою роботу інноваційну складову вони також не мають бажання. Тому розробка нових критеріїв оцінки діяльності клубного працівника, як і налагодження ефективної системи підвищення їх кваліфікації, належить до найбільш актуальних питань розвитку громади;

– неефективна або малоефективна діяльність клубних закладів із задоволення соціокультурних потреб громади, а також відсутність ініціативи щодо запровадження змін у діяльності клубних закладів серед його працівників [29]. Зокрема, працівники старшого покоління працюють за шаблонним сценарієм 2–3 концерти на рік та декілька вечорів відпочинку. Зміни, що пропонує молоде покоління працівників сприймаються неохоче та не підтримуються вищим керівництвом;

– відсутність співробітництва клубних закладів із громадою, зокрема й наявними громадськими організаціями [29]. Жодних заходів на території Малолюбашанської сільської ради спільно з громадськими організаціями не було проведено за останні 5 років;

– відсутність заходів із вивчення попиту населення щодо культурних послуг [29]. Тривалий час не проводилося жодного дослідження щодо ефективності надання послуг закладами культури, чи вивчення попиту населенні на ті чи інші культурні послуги. Складається враження, що заклади культури існують окремо від жителів громади та їх потреб. І в цьому плані потрібно активізувати діяльність самої громади, адже якщо будь-які елементарні запити її членів не задовольняються тими установами культури, що функціонують у межах її впливу, потрібно ставити питання перед керівництвом, або висловлювати власне ставлення до нього під час чергових виборів;

– невідповідність сучасним потребам кваліфікації працівників клубних закладів та системи їх підготовки і перепідготовки, поряд із відсутністю інформації про сучасні культурні практики та досвід інших закладів [39]. Понад половина працівників культури Малолюбашанської сільської ради не

має вищої освіти необхідного спрямування. І в цьому плані самій громаді потрібно вживати заходів щодо направлення на навчання, здобуття необхідної інформації шляхом різних форм неформальної освіти тощо. Цілком доречним є й висування на керівні посади тих, хто може це зробити;

– відсутність якісного маркетингу культурного продукту та менеджменту у діяльності клубних закладів [29, 31]. Але й тут це питання потрібно вирішувати виключно силами членів самої громади, або запросити до організації цього процесу відповідних фахівців, віднайшовши кошти на їх оплату та інші подібні речі;

– низька якість освіти молодого покоління (ця проблема досить гостро стоїть серед населення сіл). Але й ця проблема є також достатньо простою у її вирішенні, однак для цього потрібно спочатку усвідомити потрібність і необхідність здобуття цієї освіти, а навчальних закладів на будь-який смак та гаманець у кожному регіоні над достатньо. Інша справа, що конкретна людина не хоче цього робити, але тоді це виключно її проблема. І сьогодні – чи не найсприятливіший час для будь-якої творчої самореалізації[23];

– низький рівень філантропії (благодійництва) в суспільстві та відсутність відповідних стимулюючих заходів з боку держави для розвитку приватної допомоги на культуру[24, 25]. Якщо раніше, за часів радянського Союзу, закладам культури фінансову допомогу надавали потужні підприємства, що діяли на території громади, зокрема сільськогосподарські підприємства, які власним коштом фінансували діяльність аматорських колективів, – то нині заклади культури лишилися наодинці із своїми проблемами [13]. Хоча ця теза є достатньо спірною. Адже у будь-якій країні, і Україна не є виключенням, спонсори чи благодійники є завжди, проте кожен із них хоче бачити свій зиск у наданні коштів. Ніхто просто так нічого не буде робити. У Радянському Союзі клуби фінансувалися достатньою мірою лише тому, що виконували провідну їх функцію – забезпечували ідеологічно стан функціонування держави, тоді як сьогодні клуби фактично відійшли від такої підтримки, тож і належних коштів від держави не мають.[24] Тож сьогодні

важливим завданням реформування місцевого самоврядування, на нашу думку, є лише одне – переконати місцеве населення у тому, що йому ніхто не допоможе, окрім його самого. Держава може лише частково створити умови для цього, а все інше потрібно робити як громаді загалом, так і кожному конкретному працівнику зокрема.

Серед загальних проблем, наявних у суспільстві, і особливо гостро постають перед населенням сіл та малих міст[18], необхідно зазначити наступні, однак перед тим як їх оприлюднювати, спробуємо дати їм відповідний коментар щодо їх розв’язання, або зробимо це одночасно:

- низький рівень життя громадян, особливо на селі, де наявні високий рівень безробіття та відсутність альтернативи у питаннях працевлаштування. Так, за часів новітньої доби України припинили своє існування усі можливі підприємства та установи, що функціонували на території громади. Багато селян лишилися осторонь питань заробітку для своєї родини та змушені шукати заробітку в містах та за кордоном.

- проблеми, пов’язані зі здоров’ям громадян (розповсюдження інфекційних та онкологічних захворювань, алкоголізм, наркоманія тощо). В той же час низький рівень медичного забезпечення жителів сіл, адже є населені пункти на території громади де відсутні ФАПи, чи навіть аптеки.

- низький рівень свідомості та самоорганізації громадян у вирішенні проблем територіальних громад [19]. Жителі сіл відокремилися від питань розвитку своєї громади, поставивши питання власної сім’ї вище за проблеми громади. І такий стан найбільше характеризує регіональне населення. Утім, це його проблеми. І знову ж таки потрібно нагадати, що над завданням цієї реформи саме і є «розбудити» місцеве населення та стимулювати його власну ініціативу;

- неефективність місцевих органів влади та місцевого самоврядування. І в цьому плані у цього населення є лише один, утім надзвичайно дієвий засіб – вибори. Потрібно виявити лише власну громадянську позицію ніж час їх проведення і життя в громаді набуде інших ознак [20];

– занепад духовності, культури та моралі в суспільстві. І це також у переважній більшості проблема самого населення. Можна стверджувати, що навіть шкільної освіти в обсязі 11 класів вистачає для того, щоб почати думати. А це те головне, що відрізняє будь-яку людину від тварини;

– відсутність інтересу до закладів культури та культурних продуктів (як свідчать результати опитувань, переважна більшість громадян України обирає пасивне дозвілля, зокрема перегляд телебачення, читання або домашнє дозвілля). І це питання також можна вирішити без особливих проблем, адже найкраще зберігається усе те, що зроблено власними руками. Це повною мірою стосується і будь-якої установи культури [20].

Крім того, необхідно відмітити, що проблема з фінансуванням клубних закладів існувала за всі роки новітньої історії України [42]. Заклади культури, інтегруючись у виробниче, соціальне і культурне життя села чи невеликого міста, стають важливим фактором розвитку культурного середовища, духовною складовою його соціального життя. Натомість виникає нагальна потреба у перегляді системи фінансування. Тому існує потреба модернізувати ці заклади, оновити їх функції, орієнтуючись на потреби сьогоденного суспільства.

У 2012 році Українським центром культурних досліджень розпочато дослідження з питань модернізації клубних закладів. Метою даного дослідження є вивчення нових форм діяльності клубних закладів та питань їх запровадження. Результатом цього дослідження має стати ґрунтовний аналіз не лише існуючих в Україні проблем, а й розробка пропозицій щодо покращення ситуації та посилення модернізації.

За роки перебудови і початку становлення новітньої історії України реорганізація торкнулася багатьох галузей нашого економічного і суспільного життя, у тому числі й культурного. З метою поліпшення культурно – просвітницької роботи на селі, у різних регіонах України застосовують різноманітні моделі функціонування культурних закладів.

У більшості областей та районів, у багатьох містах розроблені й затверджені регіональні програми розвитку культури. Ними передбачені завдання із зміцнення матеріально-технічної бази закладів культури, підтримки творчих спілок і творчої молоді, професійного мистецтва, підготовки кадрів, охорони культурної спадщини, організації дозвілля населення.

Отже, як бачимо, досить багато постало викликів перед створеною громадою, що жодним чином не дає можливостей для розвитку культури, адже державна політика у цій сфері має розпливчастий характер, а фінансування культури залежить від позиції місцевого самоврядування та спроможності громади. З іншого боку, критичним постало питання, у якому форматі мають працювати заклади культури, адже із політичною стабільністю з'явилося досить багато приватних центрів, зокрема розгалужена сітка торгово-розважальних центрів, з якими сільські клуби не спроможні на рівні конкурувати.

## **2.2. Сучасний стан та потенційні можливості закладів культури Малолубашанської сільської ради (з досвіду роботи)**

У добу, коли відбуваються потужні зміни у реформуванні системи управління, важливо визначити роль та місце закладів культури, як ключового фактору соціально–економічного зростання України та її регіонів, оскільки запровадження нових методів та підходів регулювання галузі культури надасть потужний поштовх для громадської й культурної самореалізації особистості.

Звісно, децентралізація стала викликом для закладів культури і Малолубашанської сільської ради, адже перед місцевою владою постали питання, у якому форматі ці заклади мають працювати, які саме послуги мають надаватися населенню для максимальної користі громаді.

Спробуємо на прикладі власного управлінського досвіду та акумуляції подібних напрацювань у місцевій ОТГ, розглянути позитивні аспекти в організації цієї діяльності та активізації соціальної активності населення громади.

Враховуючи особливості створення громад, зазначимо, що децентралізація закликає до розвитку потенціалу населення та території громади. Різні програми співробітництва стимулювали переведення вертикалі влади селищних рад в активну позицію, в чому встигли переконатися й жителі Малолюбашанської громади. Адже, децентралізація відкрила нові можливості співпраці різних гілок влади та окремих груп населення, організацій тощо. Зокрема, це відкрило нові можливості закладам культури для розвитку, враховуючи особливості розміщення, технічного оснащення, соціально–демографічну структуру населення. Це дало поштовх для участі у різних програмах, спрямованих на підтримку закладів культури. Проекти, гранти, мікрогранти дали змогу навіть невеличким селам створити зручні умови для культурно-освітнього розвитку населення. Завдяки грантовим програмам місцевому самоврядуванню названої сільської ради вдалося реорганізувати полікультурний простір [53].

Майже рік після проведення об'єднання знадобився на аналіз та розробку перспективного плану розвитку, виявлення позитивних напрацювань та недоліків у функціонуванні галузі культури, викликів та ризиків, що постають перед закладами та працівниками. У 2018 р. культурна діяльність Малолюбашанської територіальної громади потерпала від браку у фінансуванні, адже перед управлінням громади постало чимало питань соціального значення – ремонт установ та доріг на власній території, а також чимало інших викликів, що потребували негайного втручання місцевого самоврядування. Однак із вирішенням нагальних соціальних питань прийшла черга й до закладів культури. Вони отримали новий стимул з проведенням косметичних ремонтів, частковим оновленням матеріально-технічної бази та благоустроєм території закладів культури, які відбулися в тому ж році [53]



Сучасні клуби Малолюбашанської сільської ради стали невід'ємною складовою соціокультурного, мистецького та громадського життя населення як територіальної громади, так і району та області загалом. Оскільки сільські клуби задовольняють питання розвитку і задоволенні багатоманітних потреб населення, дозволяють формувати культуру дозвілля різновікових соціально-демографічних груп, зокрема й малозабезпечених та соціально незахищених, позаяк саме ці категорії, зазвичай, лишаються обабіч культурного процесу.

Вивчаючи досвід зарубіжних колег, працівники культури вносять корективи у гурткову роботу, розробляють інноваційний підхід до задоволення потреб місцевого населення, зокрема враховуючи гендерні та інші особливості кожного села. Тож об'єднання трьох сільських рад дало позитивні зрушення у сфері культури. Це забезпечило збереження цих закладів, адже на час об'єднання існувала реальна загроза їх втрати. Більша частина співробітників працювала не на повну ставку [29], що не заохочувало їх розвивати культуру села. Проте у процесі об'єднання відбувся симбіоз культурного потенціалу 11 сіл і це дало потужний поштовх для розвитку та перейшло на новий рівень, адже за словами першого заступника сільського голови Ковальчук С.А. «Якщо немає культури на селі – то можна вважати його мертвим!» [14].

Сьогодні диктує нові умови для функціонування закладів культури клубного типу та змістовності їх роботи, адже подекуди вони залишаються основним осередком культурно-освітнього розвитку для мешканців громади, оскільки не у всіх селах є школи чи інші заклади. Тож вони потребують особливої уваги органів державного самоврядування, адже вони лишаються неспроможними до самоокупності і самозабезпечення, повноцінної діяльності без залучення додаткового фінансування [53].

Звісно, незважаючи на наявні успіхи та різноманітні напрацювання клубній галузі в індустрії дозвілля необхідні зміни, особливо у сільській місцевості, тому закладам культури необхідно залучати позитивний досвід колег, адаптувати його та запроваджувати у роботу сільських клубів, що і

стало прерогативою роботи першої заступниці сільського голови Ковальчук С.А., яка постійно вивчає сучасний стан роботи закладів культури всіх рівнів та доносить необхідну інформацію до працівників культури, задає вектор розвитку культури Малолюбашанської сільської ради [14].

Децентралізація надає можливість проводити ґрунтовні дослідження потреб у соціокультурному просторі, здійснювати порівняльний аналіз, бачити як на практиці діють ті чи інші ініціативи. Відбувся певний симбіоз новітніх чинників та традицій між населення окремих сіл громади. Зросли й можливості щодо культурного розвитку громади: традиції, та ініціативи поширюються відтепер й на інші населені пункти, зокрема започатковуються нові традиції, свята. Створення громади сприяє більш ґрунтовним дослідженням своїх традицій, історії і обрядів. Наведемо декілька переконливих прикладів.

Якщо у 2000-х роках для отримання прибутку від збиткових закладів культури сільські ради були змушені здавати частину приміщень клубів в оренду для місцевих підприємців під господарчі та продуктові магазини, то нині ситуація докорінно змінилася, адже таке становище не сприяє зміцненню й розвитку духовності та культури населення. Із 2019 р. усі приміщення закладів культури були звільнені від орендних зобов'язань [30] перед місцевими підприємцями та передані клубам для облаштування спортивно-тренажерних зал, світлиць, виставкових кімнат та кімнат для дозвілля. Із початку 2020 року усі заклади культури Малолюбашанської сільської ради звільнені від плати за послуги, адже, за словами сільського голови В.Ф. Талащука, «Культура має бути максимально доступною кожному жителю громади, та враховувати їх культурно-оздоровчі інтереси» [13]. Враховуючи вікові та гендерні особливості населення, потенційні захоплення громади сіл створюються умови для залучення населення до участі у культурно-освітніх процесах територіальної громади. Такий підхід дозволяє активно впроваджувати новітні форми культурно-дозвіллевої роботи [30], синтезуючи креативні ідеї, поєднуючи українські традиції та

сучасні технічні можливості закладів культури. Цьому сприяє й набутий позитивний досвід щодо підготовки грантових заявок і залучення грантових коштів.

Зміни, що відбуваються у культурно-дозвіллевому середовищі, інновації, що входять у повсякденне життя з отриманням доступу до мережі Інтернет, а через неї відкриття кордонів для необмеженого доступу до напрацювань різних регіонів, новітніх видів творчості, мистецтва, дають можливість і до видозмін як гурткової роботи, так і впровадження інших форм діяльності клубів, здатних привабити нових відвідувачів, підтримати інтерес теперішніх.

Різноманітні квести, флешмоби, вебінари, воркшопи, челенджі, що набувають у молодіжному середовищі популярності, все частіше з'являються у практичній роботі закладів культури та освіти Малолюбашанської сільської ради. Залучення до цих форм молоді та підлітків дозволяє змістовно організувати їх дозвілля, забезпечити розвиток духовного потенціалу з урахуванням їх інтересів і бажань, до самореалізації в тім чи іншій формі мистецтва [53].

Для цього на території сільської ради працює 40 гуртків [38, 40] при закладах культури та понад 20 – при закладах освіти для проведення змістовної й креативної роботи з молоддю і дітьми шкільного віку. Серед них активно функціонують гуртки декоративно-ужиткового мистецтва [38, 40]. Їх налічується 5 при закладах культури, технічної творчості – 4, працює та активно розвиває творчі здібності гурток кіно– та фотомистецтва, тішать своїми здобутками і учасники театральних гуртків, яких на території громади налічується 15. Цікавим експериментом є фольклорний гурток «Борщів'яночка» [30] для найменших учасників культурного життя громади на базі клубу с. Борщівка, де дітей у віці 4–8 років навчають українським традиційним танцям та співу, що популяризує українську народну культуру та дозволяє не втратити зв'язок зі своїм корінням, та духовно збагатити життя громади [30].

Гнучкий підхід працівників закладів культури Малолубашанської сільської ради до проведення гурткової роботи дозволяє зацікавити молодь у її подальшій самореалізації [29, 30]. А постійний моніторинг новітніх сучасних технологій та інтересів молодого покоління через анкетування [34], опитування, «скриньки побажань та пропозицій» дозволяють видозмінювати спрямованість гурткової роботи у зв'язку з попитом населення. Завдяки такому підходу молодь та підлітки обирають найоптимальніші варіанти для своєї самореалізації, саморозвитку та практично «оселяються» у закладах культури, про що свідчить ріст учасників гурткової роботи серед молоді [30].

Такий підхід дозволяє проводити профілактичну роботу й щодо попередження правопорушень та негативних явищ у молодіжному середовищі; популяризації здорового способу життя, адже на території громади є два тренажерних майданчика. Це дозволяє виявити та підтримувати талановиту молодь й повсякчас сприяти професійній орієнтації, адже різноманіття гурткової роботи дають можливість спробувати себе в різних формах та видах мистецької діяльності [53].

Проведений нами аналіз річної звітності закладів культури ОТГ, дав змогу простежити позитивну динаміку росту відвідування та участі у культурно–мистецькому житті членів громади [29, 30, 31]. Враховуючи те, що значно скоротилася частка селян, орієнтованих на дозвілля, а збереження робочого місця постає актуальним завданням сьогодення, позитивним елементом роботи клубів є збільшення частки учасників клубних формувань, а також участь їх у різних за формою заходах. За нашими підрахунками, вона збільшилася на 35% у порівнянні з 2018 р. [29-31].

Позитивним прикладом для закладів культури став й експеримент, проведений на базі клубу с. Тихе ще до об'єднання в єдину територіальну громаду. За активної участі селян, депутатів сільської ради та громадських активістів було створено імпровізований дитячий майданчик та встановлено огорожу території клубу. Навіть це показало чудові результати громадської

активності, згуртованості та небайдужості членів громади до облаштування своїх територій, стало додатковим місцем для відпочинку населення.

Збільшується з кожним роком і кількість локацій для організації відпочинку на території клубу найвибагливіших відвідувачів. Це стало позитивним прикладом для закладів культури інших сіл територіальної громади. І вже у 2019 р. на території сіл Кам'яна гора та Данчиміст було облаштовано подібні майданчики коштом співфінансування сільської ради та небайдужих громадян. Це, в свою чергу, спонукує жителів населених пунктів брати активну участь у розвитку своєї громади [53].

Інакше кажучи, децентралізація дала позитивний поштовх для запровадження у життя громадських ініціатив, спонукала мешканців сіл до більшої відповідальності та активації їх потенційних можливостей для реалізації сучасних реформ кожного населеного пункту з врахуванням особливостей населення громади.

Прикладом цього у 2019 р. стала громадська ініціатива жителів с. Тихе щодо облаштування спортивного тренажерного майданчика біля місцевого клубу. Реалізації цієї ініціативи сприяв здобутий грантовий проект «Встановлення вуличних тренажерів для формування належних умов для розвитку фізичної культури та здорового способу життя громади с. Тихе Малолюбашанської сільської ради» [30].

Якщо чимало громадських ініціатив ще кілька років тому були поза увагою місцевого самоврядування, то за умов проведення децентралізації влади жодна громадська ініціатива не залишається не поміченою і активно обговорюється жителями сіл та за їх підтримки втілюється власним коштом чи із залученням грантових коштів. Це є позитивним моментом у житті громади. Адже залучені кошти не потрібно повертати грантодавцю [55], що, в свою чергу, дає позитивний результат для активного пошуку, втілення найсміливіших проектів для розвитку інфраструктури, матеріально-технічної бази закладів, розміщених на території громади.

У зв'язку з цим, Малолюбашанська сільська рада стимулює грошовими преміями своїх працівників та активістів до втілення подібних проектів. І за рахунок такої співпраці лише у 2019 р. керівництвом громади, зокрема, першою заступницею Ковальчук С.А. та головним спеціалістом із питань житлово–комунального господарства Морозюк О.О. за активної підтримки сільського голови Талашука В.Ф. написано, виграно та втілено у життя два проекти: з перекриття даху Мирненського ліцею та облаштуванню приміщень новобудови дитячого садка у с. Борщівка. Згадана вже Ковальчук С.А та головний бухгалтер Морозюк Н.О. написали та частково втілили у життя проект «Капітальний ремонт приміщення новобудови комплексу «Школа – дитячий садок» у с. Новий Берестовець по вул. Никончука 26–а, Костопільського району, Рівненської області», завершення реалізації проекту планується на кінець 2020 р. [14, 58].

Спираючись на позитивний досвід колег, працівники установ культури не лишаються осторонь та вже у 2020 р. підготовлено ще декілька проектів. Зокрема Борщівський ліцей підготував проектну заявку на облаштування трибун для спортивного майданчика, а Мащанський ліцей – на тренажерний майданчик, проте рішення стосовно цих проектах поки ще немає, оскільки результати оголошуватимуться лише у червні 2020 р. [14,58].

Подібні кроки здійснили вже згадана Ковальчук С.А спільно із завідувачкою клубу с. Данчиміст Толочик О.І., які реалізували проект «Капітальний ремонт будівлі клубу в с. Данчиміст по вул. Лісова, 19, Костопільського району, Рівненської області». Нині ремонтні роботи вже розпочалися та знаходяться на завершальній стадії.

Врахувавши потреби та ініціативи жителів с. Тихе, у 2020 р. завідувачка клубу, авторка цього дослідження Прилуцька О.І. спільно з Ковальчук С.А. також підготували грантову заявку на реалізацію проекту «Тренажерна зала для малозабезпечених верств населення с. Тихе» і надіслали її до відповідних структур посольства Республіки Німеччини,

таким чином розширивши потенційні можливості фінансування, вийшовши на міжнародний рівень.

Не залишаються осторонь у цьому процесі і працівники бібліотек, які беруть участь у такій досить новій формі організації роботи. Ними написано два проекти для оновлення матеріально-технічного оснащення бібліотек. Відповіді за цими заявками очікуються у червні [58].

Будь-яка нова ініціатива, як відомо, повинна мати належну освітню базу. Тож для ознайомлення з новітніми можливостями щодо залучення грантових коштів працівникам культури пропонують відповідні семінари, що проходять не лише на теренах Рівненської області, а й за кордоном. Адже органи місцевого самоврядування зацікавлені у постійному фаховому зростанні своїх працівників. І для завідувачів клубів, які не мають змоги відвідати подібні семінари, пропонуються безкоштовні відео-курси, а також потенційно привабливі інтернет-ресурси щодо написання грантових програм [58].

У той же час перелік потенційних грантодавців та благодійних фондів, які пропонують взяти участь у відповідних програмах, висвітлюються на щомісячних внутрішньо-робочих семінарах. Потрібно відзначити, що ці семінари корисні ще й тим, що ті працівники Малолубашанської сільської ради, що брали участь та освоювали грантові кошти, можуть поділитися корисним досвідом щодо написання грантових заявок [58]. В рамках проведення таких семінарів авторкою цього дослідження було упорядковано покрокову інструкцію щодо написання грантових заявок[36].

До речі, подібний семінар авторка цього дослідження провела й на кафедрі культурології та музеєзнавства РДГУ у березні 2020 р. зі студентами спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», де у рамках Програми підготовки грантових проектів розповідала присутнім на прикладі власного досвіду про наступне:

- необхідність залучення грантових коштів закладам культури,
- основні виклики, з якими зіштовхуються керівники проектів,

- важливість злагодженої роботи членів команди, які працюють над створенням проекту,
- особливості написання грантової заявки,
- подібність та відмінності грантових заявок до різних організацій,
- участь органів самоврядування,
- залучення до проекту місцевих підприємців,
- залучення до реалізації проекту громади населеного пункту,
- послідовність етапів реалізації проектів.

Зазвичай раз на місяць проходять наради, семінари та тренінги й серед працівників культури Малолюбашанської сільської ради, покликані акцентувати увагу на актуальних питаннях галузі [58]. Саме там вони можуть обговорити зміни, що відбуваються на законодавчому рівні, отримати актуальну інформацію з індустрії розваг та загалом культурної сфери, ознайомлюються з новітніми формами роботи закладів культури, активно обговорюють сучасний стан розвитку закладів культури територіальної громади, діляться власним досвідом та консультують своїх колег щодо впровадження новітніх форм роботи на території населених пунктів громади. Під час таких семінарів відбувається симбіоз традиційної української культури та інноваційних форм дозвілля, що дозволяє активно залучити отриманні знання та досвід попередників до ефективного надання культурно – дозвіллевих послуг населенню громади. Розробляються методичні рекомендації щодо планування та втілення у життєдіяльність різних за формами та видами культурно-дозвіллевої роботи з різновіковими категоріями населення, а також із людьми з обмеженими можливостями та незахищеними верствами населення [53].

Із розвитком новітніх технологій постало питання й освоєння нових видів ефективного використання технічних засобів у підготовці та проведенні дозвіллевих заходів на території ради. За роки, що минули після об'єднання, відбулася повністю, а в окремих клубах – частково, заміна технічного оснащення обладнання з урахуванням новітніх технологій, про



що свідчить річна звітність закладів культури і її кореляційний аналіз у порівнянні з попередніми роками.

Лише за 2019 р. на придбання ноутбуків для користування працівниками та відвідувачами клубів із сільського бюджету використано понад 73 тис. грн., не враховуючи звуко– та світло обладнання і інші технічні засоби [40]. Частина цього технічного оснащення придбана за рахунок спонсорських коштів, що свідчить про активний розквіт меценатства на території сільської ради та розширення приватної ініціативи [30].

Якщо розглядати це питання у контексті аналізу фінансово-господарської роботи закладів культури, то можна простежити ріст меценатських та спонсорських коштів за 2019 р. на 51% у порівнянні з попередніми роками [29-31]. Така активна співпраця між органами самоврядування, місцевими підприємцями, депутатським корпусом та закладами культури свідчить про те, що питання розвитку культури постійно лобіюється та виходить на перший план, адже за словами сільського голови В.Ф.Талашука «Без розвитку культури немає жодних шансів й для подальшого розвитку села» [13].

Потрібно відзначити, що на теренах культурного простору територіальної громади застосовують різні технології та методики, форми і види організації дозвілля. До цього процесу залучені не лише працівники клубних закладів, а й бібліотекарі та педагоги-організатори гімназій і ліцеїв. Тобто, вони виступають єдиним злагодженим організмом у популяризації та поширенні української традиційної культури й популяризацію її серед різних вікових категорій.

Серед форм організації дозвілля популярні та поширенні не лише лекції та бесіди, а й театралізовані ігрові програми, святкові вистави, концерти, розважально-пізнавальні програми, гуморини, турніри з настільних видів ігор, козацькі забави, квести, челенджі, калейдоскопи, відео лекторії, КВК, флешмоби та багато ін., що значною мірою розширює ефективність культурно-дозвілдової діяльності місцевого населення [53].

Зокрема здійснивши аналіз планів і змісту роботи закладів культури авторкою цього дослідження було виявлено, що заклади культури сільської ради у своїй роботі керуються давніми українськими традиціями та обрядами. Активно впроваджують й традиційні форми дозвілля: вечорниці, гостини, дитячі та молодіжні забави, не забуваючи про глибинні корені обрядів та свят і частково чи повністю відтворюють їх у своїй роботі з населенням. Адже районний рівень завжди був оберегом народної культурної практики місцевого населення. Наведемо знову декілька переконливих прикладів проаналізувавши заходи, що відбуваються на теренах Малолюбашанської ОТГ.

Традиційно розпочинається рік із відзначення Різдва Христового та різдвяних свят. Художні аматорські колективи вітають селян, співаючи колядки та віншуючи привітання, влаштовують вертепи. На базі одного села Малолюбашанської громади (заздалегідь це питання обговорюється на нараді працівників культури) влаштовують свято Коляди, на яке з'їжджаються усі діючі колективи сільської ради. Це дійство покликане відродити давні традиції та обряди зимового циклу та згуртувати жителів до єдиної громади – єдиної дружньої родини, адже наші пращури дуже цінували та з особливою увагою ставилися до «Зимових свят» [57]. Не оминають і колективи районні та обласні свята й фестивалі, проведені з нагоди Різдва Христового, Маланки, Святого Василя та Свята Водохреща. На них, зазвичай, презентують творчість своїх населених пунктів та відроджують давні традиційні обряди, вертепи тощо.

Молодь дуже любить традиційні дійства до свята Маланки. Після віншувань у селі, молодь збирається на вечорниці. Дівчата відтворюють традиційні дійства на Маланки: жарти, веселий сміх та українські традиції панують на цих вечорницях.

Концерти, присвячені Міжнародному жіночому Дню відбуваються також щороку та чи не в кожному селі громади. Концертна програма, зазвичай, є різножанровою і включає «художнє слово», пісні, український

танець, літературно-музичні композиції, гуморески тощо. Також, поширеним є запрошення колективів з інших сіл громади, що дозволяє урізноманітнити концертну програму та вдосконалити навички «молодим» колективам, які мають потужну платформу для розвитку свого творчого потенціалу. Спільність проведення культурно-дозвілєвої діяльності серед закладів культури Малолюбашанської сільської ради досить відчутно помітно саме на такого роду святах.

Наступним знаковим дійством серед річного планування є традиційні вечори зустрічі з випускниками на базі ліцеїв та гімназій Малолюбашанської громади. Зазвичай, весь культурно-дозвілєвий комплекс (клуби, бібліотеки, гуртки та шкільні організації) виступає єдиним фронтом, адже саме на таких заходах можна побачити весь спектр інноваційних моделей та форм роботи, які застосовують заклади культури у своїй роботі. На цих святах представленні фото-зони, відео-лекторії про шкільне життя класів випускників-ювілярів, сценічні, вокальні та хореографічні номери. До речі, цього рік (2020 р.), святкове дійство пройшло під гаслом «Хіт-парад випускників 2020» під незабутні «хіти» юності гостей свята.

У Великодні дні на території громади відбувається щорічна гра квест «Котилася писаночка», в якій беруть участь діти та молодь сіл, а також гості.

До проведення цього дійства підходять після ретельного вивчення тих аспектів, що побутували у даній місцевості. Адже Великдень одне – з найбільш шанованих свят на території громади.

Великодні квести виконують роль пізнавально-конкурсної гри. Діти, розгадуючи ребуси та виконуючи різні завдання математичного, чи будь-якого тематичного спрямування, розширюють свій світогляд з історії громади та традиційних обрядів, що побутували на цій території. Це поглиблює інтерес до краєзнавства та історії культури місцевості [39, 58].

З певною періодичністю відбуваються й виставки декоративно-прикладного мистецтва, де народні умільці демонструють свої художні здобутки, популяризуючи традиційну українську культуру: вишивку

хрестиком, гладдю, бісером, в'язання спицями, гачкуванням, лозоплетінням [30, 54]. На виставках представленні й роботи, виконані у сучасних техніках – канзаши та бісероплетіння. Поруч із відомими майстрами села демонструє свої артефакти і талановиті молодь та школярі. Вони в основному працюють із більш доступним матеріалом – папером і нитками.

Звичними стали і туристичні мандрівки окраїнами та визначними місцями краю, адже край він відомий своєю багатою історією та пам'ятками. Зокрема, це Обеліск Слави, пам'ятник Меліоративним роботам та Доти часів II Світової війни [30, 57].

Диференційований підхід є важливою складовою проведеної роботи. Оскільки частину населення громади становлять діти, то клубними установами широко використовуються театралізовані вечори та видовища, що дозволяють дітям зануритися у чарівний світ казки та казкових подій. «Яйце-райце», «Котик та півник», «Солом'яний бичок» та «Рукавичка» – ось не повний перелік театралізованих вистав для дітей, які ставлять театральні гуртки, що діють при клубних установах. Враховуючи віковий чинник, саме через казку діти пізнають світ, вчать розрізняти добро та зло, вчать бути щирими та чесними [30, 57]. Тоді як молодь захоплюється конкурсними та розважальними тематичними вечорами відпочинку, змаганням із тенісу, широко представленими у закладах культури. Вечори відпочинку, як правило, проходять 3 рази на тиждень та задовольняють потреби найвибагливішого відвідувача. Молодь полюбляє новорічні віншування та вечорниці, що регулярно організовує заклад культури [29-31, 57].

Не можна оминути й Андріївські вечорниці. Юнаки та дівчата в цей вечір збираються на гадання – долю свою відгадати, пожартувати й повеселитися, калиту покусати, загалом відтворити ті давні традиції і обряди минулого, що побутували на теренах громади.

Любителям пасивного відпочинку подобаються концертні програми, що відбуваються у закладах культури. Вони вшановують вітальним словом жінок, матерів, батьків, не оминають представників виробничих професій,

представлених жителями сіл територіальної громади, людей похилого віку. Сюди можна зарахувати й низку заходів до Дня Збройних Сил, інших державних та новорічних свят. Зокрема, популярними є Дні села, які щороку проводяться на території громади [53].

Підсумовуючи, потрібно наголосити, що до реалізації реформи місцевого самоврядування в районі були й такі села, що не мали традиційних Днів села, однак у 2019 р. після ретельного вивчення історії краю та низки опитувань жителів і старожилів, проведених працівниками культури району, ці села отримали можливість відзначати власний День села, що певним чином згуртувало громаду. На таких святах є можливість побачити культурний потенціал громади, адже у кожному закладі культури ведеться гурткова робота, є свої аматорські колективи, а також це час для підбиття підсумків по кожному селу окремо. На них вшановують старожилів, ветеранів та громадських активістів, які працюють на авторитет і розвиток громади.

Традиційними стали і масові гуляння до Дня Івана Купала. Купальська ніч, завжди, єднала людину з природою, возвеличувала побут. Дуже багато обрядів побутує у даній місцевості, проте більша частина з них була втрачена, хоча деякі зрештою збереглися, зокрема, водіння хороводів, плетіння вінків та пускання їх на воду, спів купальських пісень, веселі танці та купальські забави, а також традиційні концертні номери [53].

Звичними уже стали для закладів культури Малолюбашанської сільської ради проведення Козацьких забав, покликаних на відновлення забав, гри та звичаїв славних предків – козаків. Славна українська пісня, неперевершений гопак, інтелектуальні, творчі конкурси, веселий та піднесений настрій панує на такого роду святах. А юні учасники дійства ведуть себе сміливо та мужньо, завзято показуючи високий рівень знань з історії Козаччини.

Тож, проведений аналіз потенціалу форм культурно-дозвілєвої діяльності, що використовується в практиці роботи Малолюбашанської ОТГ,

засвідчив, що заклади культури у своїй роботі керуються попитом громадськості щодо проведення різних за формою та змістом заходів, спрямованих на задоволення духовних потреб та естетичних смаків різновікових категорій населення. І виходячи з наявної інформації, активно використовують увесь наявний потенціал власних дій. А сам факт проведення цієї реформи вкотре підтверджує її ефективність у стимулюванні соціальної активності місцевих жителів.

Слід наголосити, що під час підготовки матеріалів даного дослідження було запроваджено загальнодержавний карантин і усі заклади об'єкту нашого дослідження переведено на дистанційну роботу, а отже з'явилася нагода оцінити роботу інноваційних форм та методів роботи закладів культури Малолубашанської сільської ради. Однак, якщо враховувати цей «карантинний стан», а потенційні учасники гурткової роботи належать до найбільших груп ризику, то можна з упевненістю стверджувати, що розвиток культури повернеться до рівня 2017 року. Однак якщо карантинні заходи продовжаться й надалі на невизначений термін, то усі грантові заявки та проекти будуть призупинені, а фінансування культури впаде до критичного мінімуму. І це вже помітно на всеукраїнському рівні [60].

У той же час бачимо, як уряди країн Євросоюзу вкладають чимало коштів для забезпечення всім необхідним працівників закладів культури, сучасних митців, створюють позитивні умови для розвитку й підтримки культурних проектів, їм відкрили доступ до соціального забезпечення, відтерміновано оплату за борговими зобов'язанням лише для того, щоб вони могли відновити свою роботу відразу після завершення карантину.

Що ж робиться в Україні для підтримки культурних проектів?

За останні кілька років культурне життя значно збагатилося за рахунок таких інституцій як Український культурний фонд, Український інститут, Culture Bridges House of Europe та ін., які створили чимало культурних подій та заходів, представлених не тільки у столиці, а й регіонах. Однак у зв'язку з

карантином значно скоротилися видатки на ці програми, а реалізацію окремих грантових програм взагалі згорнули на невизначений термін [56].

Звісно сучасні новітні технології дозволяють не залишити любителів української традиційної культури без «духовної їжі», для них по телебаченню транслують записи вистав відомих українських театрів та оперних концертів, а в мережі Інтернет можна відвідати ледь не всі сучасні музеї світу та ознайомитися із їх експозиціями. Також користуються популярністю і відео екскурсії сучасних парків таких, як наприклад Софіївка. Сучасні митці пропонують своїм шанувальникам записи концертів та концерти онлайн, спонукають своїх шанувальників брати з них приклад та вивчати чи осягати нові види мистецтва. Та в цьому розмаїтті немає місця, здавалося б, для типових працівників сільських клубів, адже лише частина мережі клубів Малолюбашанської сільської ради приєднана до мережі Інтернет, решта працюють через мобільні мережі телефонних операторів.

Звісно, такий стан речей спонукає працівників культури до альтернативних видів проведення роботи, запланованої перспективними річними планами. Зокрема, традиційний Великодній квест розроблявся працівниками культури у режимі доступу через додаток Viber. Усі бажаючі взяти участь у квесті «Котилася писаночка» були зареєстровані у групу «Квест 2020» у мережі Viber та у визначений час та день мали мати вільний доступ до мережі Інтернет. За умовами проведення у групу завантажувалися завдання, які учасники виконували, фотографували виконане завдання та відправити на номер зазначений умовами участі у грі. За кожне виконане завдання учасникам нараховували бали, за підрахунком яких визначили переможця. Такий підхід забезпечив виконання річних планів, а молодь та дітей культурним продуктом орієнтованим на сучасні технології та в свою чергу дозволить відновити дисбаланс який виник із запровадженням карантину та обмеженням вільного доступу до культурних продуктів закладів культури.

Іншою формою інноваційної роботи скористалися працівники культури, адже саме на квітень у них було заплановано відкриття проекту усного журналу «Відомі українці», який мав носити ознайомчо-патріотичний та повчальний характер. Цей проект покликаний розширити світогляд жителів громади, надати можливість усім бажаючим долучитися до його створення та стати дослідниками історичних подій та фактів, адже саме наша країна багата поетами, художниками, відомими політичними та громадськими діячами. Проект покликаний розширити світогляд жителів громади і поглибити самосвідомість та інтерес до історичного минулого, надасть змогу пишатися своїм краєм та батьківщиною. Тому розуміючи всі ризики та обмеження під час карантинних заходів цей проект перевели в іншу площину з дотриманням всіх умов карантину. Перші учасники та дослідники підготували відео-презентації про відомих українців, які на їхню думку, мають вагомий вплив на розвиток самосвідомості своїх співвітчизників. До цього списку увійшли відомі діячі культури, науки та спорту, зокрема жителі громади дізналися про таких постатей в історії України, як Юрій Котермак, Тарас Шевченко, Квітка Цісик, Ольга Сумська та ін., а також змогли оцінити їх внесок у розвиток української культури, науки, кіно. Дякуючи розгалуженій мережі Інтернет, що діє у населених пунктах громади, цей проект перейшов у цифровий формат і усі бажаючі змогли його переглянути на сторінках групи клубу у мережі Facebook.

Попри інноваційні форми роботи в цьому є величезний мінус, адже доступ до даного продукту буде мати набагато менше коло жителів громади, ніж зазвичай, оскільки більшу частину населення громади становлять малозабезпечені та соціально не захищені верстви населення. Ці категорії взагалі залишаються обабіч будь-яких культурних проектів, а цього допустити не можна, адже існує величезний ризик втрати культурно орієнтованого населення, які становлять більшу частину гуртківців та учасників культурно-мистецьких подій. Тому саме для них створені листівки



з фото звітом та коротенькою інформацією щодо проекту «Відомі українці» та спільно з мережею відділень Укрпошта були доставлені адресно.

Попри всі перешкоди завідувачі закладів культури освоюють все більше новітніх технологій та працюють віддалено з учасниками гурткових колективів. У цьому зв'язку можна виокремити флешмоби, що провела завідувачка клубу с. Тихе на підтримку карантинного життя. Зокрема за рахунок відео-зв'язку продовжують заняття декоративно-прикладних гуртків, гурток скрипалів, проте, як уже наголошувалося вище, змогу отримати доступ до занять мають не всі, оскільки частина учасників гурткової роботи не мають належного технічного забезпечення.

Чільне місце в загальній культурній практиці посідають і працівники бібліотек, які створили відео-презентації нових поступлень та цікавих книг, які містяться у бібліотеках. Не оминули вони увагою й книг – ювілярів, що, в свою чергу, спонукує громаду шанувати друковане слово та залучатися до розвитку культури на теренах громади. Бібліотекарі посіли місце інформаторів щодо змін у ситуації навколо пандемії та інформують своїх жителів у соціальних мережах про корисну інформацію щодо змін у протиепідемічній ситуації у Малолюбашанській сільській раді, та закликають громадян читати книги, адже на карантині це не тільки цікаво, а й корисно.

Отже, працівники закладів культури у своїй роботі під час загальнодержавного карантину не втратили зв'язок із жителями громади, а навпаки освоюють нові види та форми роботи переходять на більш соціально адаптовані мережі та платформи, втілюючи у життя новітні моделі роботи, щоб задовольнити потреби населення громади у культурному розвитку з дотриманням усіх вимог щодо запобігання розповсюдження корона вірусу.

## **Висновки до розділу II**

Отже, як свідчать результати проведеного дослідження, досить багато постало викликів перед створеною громадою, що жодним чином не дає

можливостей для розвитку культури, адже державна політика у цій сфері має розпливчастий характер, а фінансування культури залежить від позиції місцевого самоврядування та спроможності громади. З іншого боку, критичним стало питання, у якому форматі мають працювати заклади культури, адже з політичною стабільністю з'явилося досить багато приватних центрів, зокрема розгалужена мережа торгово-розважальних центрів, з якими сільські клуби не спроможні на рівні конкурувати.

Проте, незважаючи на виклики, які постали перед органами місцевого самоврядування, проведений аналіз потенціалу форм культурно-дозвілєвої діяльності, що використовується в практиці роботи Малолюбашанської ОТГ, засвідчив, що заклади культури у своїй роботі керуються попитом громадськості щодо проведення різних за формою та змістом заходів, спрямованих на задоволення духовних потреб та естетичних смаків різновікових категорій населення. І виходячи з наявної інформації, активно використовують увесь наявний потенціал власних дій. А сам факт проведення цієї реформи вкотре підтверджує її ефективність у стимулюванні соціальної активності місцевих жителів.

У той же час, працівники закладів культури у своїй роботі під час загальнодержавного карантину не втратили зв'язок із жителями громади, а навпаки освоюють нові види та форми роботи переходять на більш соціально адаптовані мережі та платформи, втілюючи у життя новітні моделі роботи, щоб задовольнити потреби населення громади у культурному розвитку.

## ВИСНОВКИ

Отже, проведений аналіз спеціальної літератури, джерельної бази, що складається зі звітів роботи клубу с. Мала Любаша та, згодом, установ культури, що входять до складу Малолубашанської об'єднаної територіальної громади Костопільського району Рівненської області за останні декілька років, виступів представників управлінської сфери галузі на різноманітних семінарах, нарадах клубних працівників, зокрема й за участі авторки дослідження, власних матеріалів соціологічних досліджень, опитувань, спілкування з практиками сфери та представниками управлінського апарату різних рівнів, а також враховуючи й власний досвід практичної роботи за фахом виявив наступне:

– спеціальної літератури з обраної проблематики, підготовленої останнім часом обмаль. Це переважно окремі розвідки професорсько-викладацького складу Київського національного університету культури і мистецтв (Карпова Л., Петрова І. та ін.), Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (Копієвська О.), Київського національного університету ім. Т. Шевченка (Н. Цимбалюк), окремих наукових праць представників Харківської державної академії культури (Кравченко О., Шейко В. – стосовно загальних питань культури чи культурної політики) та ін., а також значної кількості наукових праць із цієї проблематики, опублікованої професором кафедри культурології і музеєзнавства РДГУ С.Виткаловим, що засвідчує відсутність сталого інтересу до проблем галузі у сучасних умовах;

– немає і ґрунтовних «практичних» розробок стосовно подальших шляхів розвитку сучасного клубу, або актуальних форм роботи з різними категоріями населення, підготовлених і представниками обласних центрів народної творчості та районних будинків культури, що засвідчує загалом неперспективність цієї сфери як у науковців, так і керівників методичних служб. Ті ж, що є, стосуються переважно локального досвіду, який складно

поширити в регіони, що і є чи не основною причиною не високої ефективності проведення зазначеної реформи;

– ще однією актуальною проблемою розвитку галузі є той факт, що радянський досвід роботи клубних установ сьогодні фактично критично не досліджується і не успадковується, а сучасного оригінального досвіду, виходячи з вищенаведеного, у країні немає, оскільки відсутні централізовані фахові часописи в державі, у яких кращий досвід популяризувався б і успадковувався. Відсутні й за браком коштів оригінальні форми підвищення кваліфікації, де б молоді фахівці мали змогу здобути такий досвід. Не готуються й кадри вищої кваліфікації для галузі в Україні, виключенням чого є лише кафедра культурології і музеєзнавства РДГУ зі спеціалізацією «Педагог-організатор культурно-дозвіллевої діяльності». А відтак – розпочата реформа децентралізації органів місцевої влади, заземлюючи питання на тему нашого дослідження, відчуває значний брак фахівців, здатних цю сферу зрушити з місця;

– у той же час незначні практичні напрацювання, наявні у діяльності клубних закладів чи загалом установ культури сучасних ОТГ, дають змогу виявити частинки позитивного досвіду і дане дослідження є однією з небагатьох спроб у вирішенні даного питання.

Аналізуючи практичний досвід організації діяльності закладів культури згаданої ОТГ, слід наголосити на важливості врахування досвіду подібної роботи, проведеної у попередні роки у Польщі, з практичними рекомендаціями якої авторка знайома безпосередньо, беручи участь у розробці спільних проектів, грантових програм та, певною мірою, організовуючи вже на місцевому ґрунті аналогічні практичні заходи;

– одним із важливих шляхів подальшого розвитку клубів є залучення позабюджетних коштів, зокрема грантів, мікрогрантів та грантових програм, це дозволить зміцнити матеріально технічну базу та розширити можливості закладів культури клубного типу, проте досить мало є теоретичних досліджень саме цього питання;

– проведений аналіз потенціалу форм культурно-дозвілєвої діяльності, що використовується в практиці роботи Малолюбашанської ОТГ в умовах реформи, засвідчив, що заклади культури перейшли на новий рівень надання культурних послуг населенню та керуються попитом громадськості щодо проведення різних за формою та змістом заходів, спрямованих на задоволення духовних потреб різновікових категорій населення, активно використовують наявний потенціал власних дій. І хоча для підвищення ефективності цієї роботи потрібне значне фінансування, усвідомлення як членами громади, так і керівниками різних структурних підрозділів необхідності підвищення якості освіти, ініціативності тощо, на загал можна стверджувати, що реформа має певну ефективність, адже стимулює соціальну активність місцевого населення, робить його відповідальним за стан справ у своїх громаді.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України [електронний ресурс] [https://protocol.ua/ua/pro\\_kulturu\\_stattya\\_2-25/](https://protocol.ua/ua/pro_kulturu_stattya_2-25/)
2. Цивільний та Господарський кодекс України [електронний ресурс] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Закон України «Про культуру» України [електронний ресурс] [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17)
4. Нормативно-правові акти Міністерства Культури та туризму [електроннийресурс] [http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art\\_id=245464240&cat\\_id=244950594](http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245464240&cat_id=244950594)
5. Рішення Малолюбашанської сільської ради [електронний ресурс] <http://malalyubasha.rvadmin.gov.ua/documents/rishennya-malolyubashanskoji-silskoyi-radi-za-2018/2019>
6. Статут клубу(типовий для всіх закладів культури) [електронний ресурс] [http://mincult.kmu.gov.ua/mincult\\_old/uk/publish/article/89044](http://mincult.kmu.gov.ua/mincult_old/uk/publish/article/89044)
7. Положення про посадові інструкції (типові для всіх працівників закладів культури) [електронний ресурс] <https://hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=1779>
8. Ариарский М. А. Прикладная культурология: монография. Санкт – Петербург. СПб. ун-т культуры и искусств, 2001.561 с.
9. Бекон Ф. Новый органон Философия [електронний ресурс] режим доступу [https://imwerden.de/pdf/bekon\\_tom2\\_1978\\_text.pdf](https://imwerden.de/pdf/bekon_tom2_1978_text.pdf)
10. Бенько І.Д. «Сучасний стан та перспективи розвитку обліку в закладах культури» фонд [електронний ресурс] режим доступу <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2019-33-43>
11. Валецький О.Л. Державна політика [електронний ресурс] режим доступу [http://academy.gov.ua/NMKD/library\\_nadu/Pidruchnuiky\\_NADU /9fa81bc0-991f-47e7-817d-a853b8627f97.pdf](http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Pidruchnuiky_NADU /9fa81bc0-991f-47e7-817d-a853b8627f97.pdf)

12. Вивчення–польського–досвіду–реформування [електронний ресурс] режим доступу <https://letyshiv.km.ua/2018/05/02/> Вивчення–польського–досвіду–реформування
13. Виступ сільського голови В.Ф. Талашука *Протокол зборів керівників установ Малолюбашанської ОТГ, квітень 2018 р*
14. Виступ першої заступниці сільського голови С.А.Ковальчук на зборах керівників установ культури. *Протокол зборів керівників установ Малолюбашанської ОТГ квітень 2019 р*
15. Виткалов В. Г. Українська культура: сторінки історії ХХ століття : монографія. Вид. 2. Виправ. і доп. Рівне : Вертекс, 2004. 640 с.
16. Виткалов С. В. Рівненщина : культурно-мистецький потенціал в парадигмах сучасності: монографія. Рівне : ППДМ, 2012. 416 с.
17. Виткалов С. В. Культурно-освітня діяльність в умовах глобалізації і проблеми галузі. *Народна творчість Рівненщини* : журнал КЗ «РОЦНТ» Рівнен. облради. 2013. № 1 (2).
18. Виткалов С. В., Виткалов В. Г. Прикладні проблеми культури в регіоні: досвід Рівненщини. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту*. Т. 2. Рівне, 2014. Вип. 20.
19. Виткалов С. В. Культурно-мистецька діяльність на регіональному рівні як напрям культурної політики держави. *Культурологічний вісник Ін-ту культурології Нац. акад. мистецтв України*. Київ, 2009. № 1. С. 70–74.
20. Виткалов С. В. Клубний потенціал в умовах сьогодення: експериментальний досвід Рівненщини. *Вісник Харків. держ. акад. культури: «Культура України»*. Харків, 2012. Вип. 36.
21. Виткалов С. В. Сфера регіональної культури: теоретико–прикладні питання. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту*. Т. 2. Рівне, 2013. Вип. 19.
22. Виткалов С. В. Установи культури Рівненщини в умовах експерименту. *Культура України: Вісник Харків. держ. акад. культури*. Харків, 2013. № 3 (24/25).

23. Виткалов С. В. Культурно-освітня діяльність в умовах глобалізації і проблеми галузі. *Народна творчість Рівненщини* : журнал КЗ «РОЦНТ» Рівнен. облради. 2013. № 1; Виткалов С.В. Культурно-мистецька Україна в регіональних вимірах: монографія. Рівне: М.Дятлик, 2014. 362 с.
24. Виткалов С. В. Регіональний сільський клуб і проблеми його подальшого функціонування. *Вісник НАКККіМ*, 2018. № 2. С. 92–96.
25. Виткалов С. В. Рівненщина : культурно-мистецький потенціал в парадигмах сучасності: монографія. Рівне : ППДМ, 2012. 416 с.
26. Децентралізація: досвід Польщі втілення реформ [електронний ресурс] режим доступу <https://www.radiosvoboda.org/a/28742629.html>
27. Етнокультура Рівненського Полісся: наук. зб. / упоряд. В. П. Ковальчук; передм. В. Г. Виткалова. Рівне : ППДМ, 2010. 376 с.
28. Задворний С. І. «Територіальна організація культурно-мистецької сфери регіону» [електронний ресурс] режим доступу [https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/06/aref\\_zadvornyi.pdf](https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/06/aref_zadvornyi.pdf)
29. Звіт про діяльність закладів культури Малолюбашанської ОТГ за 2018 *Поточний архів Костопільського РБК.*
30. Звіт про діяльність закладів культури Малолюбашанської ОТГ за 2019 рік. *Поточний архів Костопільського РБК.*
31. Звіт про діяльність закладів культури Малолюбашанської ОТГ за I квартал 2020 р *Поточний архів Костопільського РБК.*
32. Звіт про діяльність закладів культури району за 2018 *Поточний архів Костопільського РБК.*
33. Звіт про діяльність закладів культури району за 2019 *Поточний архів Костопільського РБК.*
34. Звіт щодо анкетування жителів села Тихе, проведений у січні – лютому 2020 р. *Поточний архів клубу с. Тихе*
35. Івашків Ю. Д. «Соціокультурна сфера України: децентралізація у контексті реалізації стратегії сталого розвитку» <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2a>



hUKEwjM7NumkPjpAhXoiIsKHQt5AegQFjAAegQIARAB&url=http%3A%2F%2Fjournals.uran.ua%2Fvisnyknakkkim%2Farticle%2Fdownload%2F161749%2F160748&usg=AOvVaw1XXmlRmZnsBB4VaddPPZ02

36. Інструкція щодо написання грантових заявок 2019 рік *Поточний архів клубу с. Тихе*

37. Иванова Т. В. Ментальность, культура, искусство./*Общественные науки и современность*. 2008..№ 6. С.168–177.

38. Карлова В. В. Державна політика у сфері культури: сутність та особливості реалізації в сучасних умовах: автореф. дис... канд. наук із держ упр. Електронний ресурс Режим доступу [http://academy.gov.ua/NMKD/library\\_nadu/Avtoreferat/c0b180d0-fb5f-4223-8391-044eb1791314.pdf](http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Avtoreferat/c0b180d0-fb5f-4223-8391-044eb1791314.pdf)

39. Канаян К. А., Канаян Р. А, Многофункциональные комплексы: Влияние функций на розничную торговлю. *Торговое дело*. Москва, 2007. 155 с.

40. Киселева Т. Г., Красильников Ю.Д. Социально-культурная деятельность: уч. Москва: МГУКИ, 2004. 539 с.

41. Кравченко О. В. Культурна політика України в парадигмах сучасності: теоретико-методологічні аспекти культурологічної інтерпретації: монографія. Харків : ХДАК, 2011. 287 с.

42. Культурно-дозвіллева сфера України: динаміка змін та перетворень [Ю.М. Ключко та ін.]; під наук. ред. Н. Цимбалюк. Київ, 2004. 180 с.

43. Луканин Р .К. «Органон» Аристотеля. Москва: Наука, 1984 304 с.

44. Мезенцев К. В. Трансформація публічних просторів у великих містах України на прикладі торговельно-розважальних центрів *Економічна та соціальна географія* : наук. зб. Київ, 2011. Вип. 63. С. 174–186

45. Мезенцева Н. І. Територіальні особливості розміщення торговельно-розважальних центрів в Україні. Матеріали наук.-практ. конф. із міжнар. участю «Регіон-2012: пошук стратегії оптимального розвитку». Харків, 2012. С 39-42.

46. Успенська Т. О. Основні тенденції розвитку дитячих розважальних зон та центрів дозвілля в торгово-розважальних комплексах

великих мегаполісів України / Т. О. Успенська // Архітектурний вісник КНУБА - 2013. - Вип. 1. - С. 162-168. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/avk\\_2013\\_1\\_25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/avk_2013_1_25)

47. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах: Підруч. Київ: Кондор. С. 213–220.

48. Петрова І. В. Еволюція поняття дозвілля в культурі українців. *Культура і мистецтво: сучасний вимір: матеріали II міжнар. наук. конф. Молодих учених аспірантів та магістрів*. Київ: НАКККіМ, 2018. С. 141–143.

49. Пиналов С. А., Чернявский Г. И., Виноградов А. П. История культурно-просветительной работы в СССР. Київ : Вищ. шк., 1983. 263 с.

50. Пінковська Г.В. «Оцінка сучасного стану розвитку культурного середовища» Електронний ресурс режим доступу <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3424>

51. Поплавський М. М. Проблеми культурної політики в Україні в контексті світового ринку Електронний ресурс режим доступу [irbis-nbuv.gov.ua](http://irbis-nbuv.gov.ua)

52. Притуп О.Ф. «Державна політика щодо культурного розвитку регіонів: аналіз дисертаційних досліджень» [електронний ресурс] режим доступу [https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol5/Visnyk\\_NUCZU\\_36\\_2016\\_2\(5\).pdf](https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol5/Visnyk_NUCZU_36_2016_2(5).pdf)

53. Прилуцька О. І., Виткалов В. Г. Потенційні можливості закладів культури в умовах реформи: на прикладі діяльності Малолюбашанської сільської ради. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Вип. 33 («Культурологія»). Рівне: РДГУ, 2019. С. 159–165 [191 с.].

54. Простір [електронний ресурс] режим доступу <https://www.prostir.ua/?grants=konkurs-proektiv-dlya-rozvytku-talantiv-silskyh-ditej>

55. Путівник для науковця [електронний ресурс] режим доступу <https://nauka.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2020/02/Путівник-для-науковця-ПНУ.pdf>

56. Сасихов О. В., Стрельцов Ю. В. Основы клубоведения. Улан-Уде, 1969.
57. Український культурний фонд [електронний ресурс] режим доступу [https://ucf.in.ua/m\\_programs/5dbb75dc06c9e045c06490d2](https://ucf.in.ua/m_programs/5dbb75dc06c9e045c06490d2)
58. Форми культурної діяльності установ культури клубного типу Малолюбашанської ОТГ. Річні плани роботи закладів культури на 2018 – 2020 рр. *Поточний архів Малолюбашанської ОТГ Костопільського району*
59. Цимбалюк Н. М. Інституціональна модернізація культурно-дозвілдової сфери в Україні : дис... д-ра соціол. наук: 22.00.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2005. С. 340–375.
60. Lb.ua [Електронний ресурс] Режим доступу [https://lb.ua/culture/2020/04/04/454508\\_kultura\\_chasi\\_pandemii\\_yak.html](https://lb.ua/culture/2020/04/04/454508_kultura_chasi_pandemii_yak.html)
61. Lowes R. The Club Industry Market // Club Management. – 1992. – Vol. 71;
62. Torkildsen G. Leisure and Recreation Management. – London–New York, 1983; Witt P. A., Crompton J.L. The oit–risk youth recreation project // Parks and recreation. 1997. № 1.